

TARINASTA TUNTEESEEN

Tunnekasvatusprojekti päiväkodissa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö

Opinnäytetyö AMK

Kevät 2009

Irene Kinnunen

Marika Latva-Kyyny

” Tiedämme liikaa ja tunnemme liian vähän. Etenkin niitä luovia tunteita, joista hyvä elämä kumpuaa.” - Bertrand Russel

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

KINNUNEN, IRENE & LATVA-KYYNY, MARIKA
Tarinasta tunteeseen
Tunnekasvatusprojekti päiväkodissa

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö,
65 sivua, 10 liitesivua

Kevät 2009

TIIVISTELMÄ

Toiminnallisen opinnäytetyön aiheena oli tunnekasvatus päiväkodissa. Opinnäytetyön toiminnallinen osio toteutettiin lahtelaisessa päiväkodissa. Kohderyhmänä oli 5-vuotiaista koostuva kymmenhenkinen pienryhmä. Lapset valittiin pienryhmään satunnaisesti päiväkodin henkilökunnan toimesta. Tarkoituksena oli käsitellä erilaisia tunteita lasten kanssa käsinuken, tarinoiden, leikkien sekä kuvallisen ilmaisen avulla. Tavoitteena oli lisätä lasten tunnetietämystä sekä tarjota päiväkodin työntekijöille uusia ideoita tunnekasvatuksen toteuttamiseen päiväkodissa. Opinnäytetyön ohjaajana toimi Tiina Vaara.

Opinnäytetyö koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osio sisältää teoriaa tunnetaidoista, tunnekasvatuksesta sekä satujen, tarinoiden ja draaman merkityksestä tunteiden opettelussa. Toinen osio koostuu toimintaosion raportoinnista sekä oman toiminnan arvioinnista. Opinnäytetyöhön valittiin käsiteltäviksi kuusi perustunnetta, joita olivat ilo, suru, viha, rakkaus, pelko ja rohkeus.

Opinnäytetyöstä käy ilmi se, että pienryhmämme lapset kykenivät tunnistamaan ja nimeämään perustunteet melko hyvin kuvien ja tarinoiden perusteella. Lapset osasivat myös kertoa esimerkkejä näiden tunteiden esiintymisestä arkielämässä. Raportista selviää myös se, että aikuisen ja lapsen välinen tunneside helpottaa tunteiden käsittelyä ja työstämistä.

Avainsanat: lapset, varhaiskasvatus, tunnetaidot, tunnekasvatus, draama

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

KINNUNEN, IRENE & LATVA-KYYNY, MARIKA
From a Story to a Feeling
A Project of Emotional Education for Kindergarten Children

Bachelor's Thesis in Social Pedagogic Work with Children and Young People
65 pages, 10 appendixes

Spring 2009

ABSTRACT

The topic of the thesis was emotional education in a kindergarten. The functional part was carried in a kindergarten in Lahti. The target group was a small group of ten children at the age of five. The children were chosen randomly by the kindergarten personnel. The purpose was to deal with different emotions with the children by using a puppet, stories, playing and images. The objective was to add the children's awareness of emotions and offer new ideas for the kindergarten personnel about emotional education. The counselor of the thesis was Tiina Vaara.

The thesis contains two parts. The first part includes theory about emotion skills, emotional education and the meaning of stories, playing and drama in learning emotional skills. The second part contains the report and evaluation of the function. There were chosen six different basic emotions for the thesis which were joy, sadness, anger, love, fear and courage. A kindergarten teacher attended the functional part of the thesis.

Children of the target group proved to be able to recognize and name the basic emotions based in stories and pictures quite well. The children were also able to tell examples about these emotions shown in daily life. The report also proves that an emotional tie between child and adult eases the dealing and working with feelings.

Keywords: children, early education, emotional skills, emotional education, drama

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT	2
2.1 Aiheen valinta	3
2.2 Toiminnan kuvaus	5
2.3 Kohderyhmän kuvaus.....	6
2.4 Projektin tavoitteet	7
3 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS	8
3.1 Päivähoito	10
3.2 Varhaiskasvatus	11
4 TUNNETAIDOT.....	12
5 VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS LAPSEN TUNNE-ELÄMÄN KEHITYKSELLE	14
5.1 Tunne-elämän kehitys 0–3-ikävuosien aikana.....	17
5.2. Tunne-elämän kehitys 3–6-ikävuosien aikana.....	19
6 TUNNEKASVATUS.....	21
6.1 Draama ja nukun käyttö tunnekasvatuksessa.....	23
6.2 Satujen ja tarinoiden merkitys tunteiden opettelussa	26
6.3 Leikin merkitys tunteiden opettelussa.....	27
7 TOIMINTAKERRAT	29
7.1 Rohkea Tiko-hiiri.....	33
7.2 Surullinen Otso Onninen	37
7.3 Lassin vihainen päivä	40
7.4 Iloinen Rouva Punaruusu.....	43
7.5 Rakastan koko sydäimestäni	45
7.6 Tupsu-orava pelkää	48
8 TOIMINTAKOKONAISUUDEN ARVIOINTI.....	52
8.1 Oman toiminnan arviointi.....	56
8.2 Opinnäytetyön tavoitteiden arviointi.....	57

9 POHDINTAA.....	59
LÄHTEET.....	62
LIITTEET	65

1 JOHDANTO

Sosiaaliset taitomme sekä sosiaalinen toimintakykymme mahdollistavat ihmissuhteemme ja niiden jatkuvuuden. Keskeisin osa sosiaalista toimintakykyämme on tunnepohjaiset vuorovaikutustaidot, jotka edellyttävät hyvää itsetuntemusta. Jotta ihminen tulisi toimeen itsensä kanssa ja arvostaisi itseään, on hänen osattava hallita ajatuksiaan ja tunteitaan. Merkittävää on myös antaa itselleen lupa ilmaista tunteitaan sekä olla emotionaalisesti rehellinen niin itseään kuin muitakin kohtaan. Myös toisten ihmisten kanssa toimeen tulemisen kannalta on tärkeää osata hallita omia tunteitaan sekä osata ymmärtää muiden ihmisten tunteita ja mielialoja. (Isokorpi 2004, 24, 27–28.)

Tunteet kuuluvat jokaiselle ihmiselle jo syntymästä saakka, mutta tunnetaitoja alamme opetella vasta vuorovaikutuksen tuloksena. Niiden opettelemisessa korostuu aikuisen esimerkillinen rooli. Lapselle parhaimpia tapoja opetella tunnetaitoja ovat leikkiminen sekä sadut. (Isokorpi 2004, 127.)

Ihmisen perustunteet kuten esimerkiksi pelko, suru ja ilo ovat sellaisia tunteita, joita esiintyy kaikilla ihmisillä ja ne voidaan havaita jo vastasyntyneessä vauvasa. Nämä tunteet aiheuttavat ihmisessä yleensä selvän fysiologisen reaktion, jonka muut ihmiset voivat huomata. (Laine 2005, 61.) Näiden perustunteiden lisäksi käsittelemme opinnäytetyömmme toimintatuokioissa rohkeuden, rakkauten sekä vihan tunteita, jotka esimerkiksi Turunen (2004, 160) on edellisten lisäksi kirjassaan *Tunne-elämä* luokitellut ihmisen perustunteiksi.

Tunnekasvatus sisältää tunteiden nimeämistä eli tunteiden sanallista kuvaamista sekä tunteiden tunnistamista eli tunteiden erottamista erilaisten vihjeiden avulla (Kalliopuska 2005, 208). Tässä opinnäytetyössä toteutamme tunnekasvatusta käsittelemällä tunteita ja opettelemalla tunnistamaan niitä erilaisten menetelmien, kuten draaman, leikkien ja satujen avulla. Tunnetyöskentelyn kautta haluamme tutkia lasten kykyä tunnistaa erilaisia tunteita ja havainnoida heidän reaktioitaan eri tunteita käsitellessämme. Tarkoituksena on myös antaa päiväkodin henkilökunnalle ideoita ja tietoa siitä, kuinka tunnekasvatusta voisi toteuttaa.

2 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyömme aiheen varmistuessa otimme yhteyttä muutamiin lahtelaisiin päiväkoteihin kysyäksemme, saisimmeko toteuttaa opinnäytetyömme toiminnallisen tunnekasvatusosuuden heidän päiväkodissaan. Hyväksyviä vastauksia tuli kahdelta eri päiväkodilta, joista sattumanvaraisesti päädyimme toiseen. Tämän jälkeen haimme tutkimuslupaa Lahden kaupungin päivähoidonjohtajalta, Mika Harjulta. Hakemuksen lähetimme 10.9.2008 ja myöntävän vastauksen saimme postitse 26.9.2008. Tutkimusluvan myöntämisen jälkeen aloitimme toimintatuokioiden perusteellisen suunnittelun. Suunniteltuamme hieman toiminnan kulua sekä toimintakertojen kokonaisuutta lähetimme päiväkodin lasten vanhemmille tiedotteen, jossa kerroimme tulevamme heidän lastensa päiväkotiryhmään toteuttamaan toiminnallista opinnäytetyötämme tunnekasvatusprojektina (LIITE 1).

Lähtökohtana projektillemme pidimme sitä, että lasten tunnekasvatus on jatkuvasti tarpeellinen kehittämisen kohde ja jokaiselle lapselle suureksi hyödyksi. Lapset eivät itsestään opi käsittelemään tunteitaan, vaan aikuisen tehtävänä on olla lapselle mallina tunteiden näyttämässä ja niiden käsittelyssä (Ilkka 2004, 9). Halusimme opinnäytetyömme kautta tarjota lapsille eväitä omien tunteidensa tunnistamiseen ja erittelyyn sekä olla vaikuttamassa päiväkodin tunnetyöskentelyyn. Toivoimme myös, että toimintamme voisi avata uusia näkökulmia ja tarjota ideoita päiväkodin henkilökunnan toteuttamaan tunnekasvatukseen. Myös Vilkan ja Airaksisen Toiminnallinen opinnäytetyö –kirjassa puhutaan siitä, kuinka toiminnallinen opinnäytetyö kehittää työelämää käytännön läheisellä tavalla. Toiminnallisen opinnäytetyön avulla pääsee itse kokeilemaan työelämän kehittämistä (Vilka & Airaksinen 2003, 16). Toimintamme perustui teoriaan varhaiskasvatuksesta, lasten tunne-elämän kehityksestä, tunnekasvatuksesta, draamasta, nuken pedagogisesta käytöstä sekä omiin tietotaitoihimme aiheeseen liittyen.

Käytimme opinnäytetyössä apunamme Kullberg-Piilolan, Kullberg-Turtiaisen ja Peltosen (2002) Tunnemuksuu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelmaa. Ohjelma on kehitetty käytettäväksi erityisesti esi- ja alkuopetuksessa. Ohjelman avulla lapset

oppivat käsittelemään tunneasioita leikkien, satujen, kuvallisen ilmaisun ja ilmaistaidollisen toiminnan avulla. Aikuinen ohjaa tuokioita lasten ehdoilla. Mututoukka-tuokiot on suunniteltu 5–6-vuotiaille lapsille ja niiden pituus on noin 45 minuuttia. Ohjelma sisältää kaksitoista kertaa ja jokaisella kerralla on oma tunne-teemansa. (Kullberg-Piilola, Kullberg-Turtiainen & Peltonen 2002, osa 1.) Mututoukka-ohjelmaa käytimme apunamme esimerkiksi omia toimintakertoja ja niiden runkoa suunnitellessamme. Myös tunteet, jotka valitsimme käytettäväksi toimintatuokioihimme olivat samoja tunteita, joita Mututoukka-ohjelmassa käytettiin.

2.1 Aiheen valinta

Opinnäytetyön aiheen valintaan vaikutti kummankin kiinnostus lasten tunnetaitojen opettelemiseen sekä halu työskennellä päiväkodissa lasten parissa. Myös aikaisempi kokemus lasten kanssa työskentelystä sekä tunnekasvatuksesta vaikuttivat aiheen valintaan. Halusimme yhdistää toteuttamaamme tunnekasvatukseen draaman ja teatterinuden käytön. Draama ja nukketeatteri ovat lähellä lapsen omaa maailmaa ja siksi niiden avulla on helpompi lähestyä lasta ja käsitellä uusia asioita (Helenius, Jäälinoja & Sormunen 2000, 31, 39).

Suuntautuessamme sosionomiopinnoissamme sosiaalipedagogiseen lapsi- ja nuorisotyöhön pidimme tärkeänä, että toteutamme opinnäytetyömme lasten parissa ja mieluiten päiväkodissa. Päädyttyämme lopulliseen aiheeseemme pohdimme päiväkirjassamme seuraavaa:

Tunnekasvatus ideana lähti keskustelusta ohjaavan opettajamme kanssa. Tunnekasvatus ja yleisesti ottaen tunteiden käsittely lasten kanssa onkin nyt ollut aiheena ajankohtainen, ja siitä on myös aiemmin tehty monenlaisia tutkimuksia. Tämä aihe kiinnostaa myös meitä ja haluamme molemmat perehtyä siihen paremmin ja toteuttaa tunnekasvatusta lasten parissa. Toteutustavoiksi valitsimme draaman sekä leikit ja askartelut, koska nämä ovat mielestämme sopivia tapoja lähestyä lasta tämän aiheen tiimoilta.

Osakseen aiheemme valintaan vaikuttivat myös aikaisemmat tunnetyöskentelystä tehdyt tutkimukset. Niitä tutkimalla saimme lisää kiinnostusta aiheeseen sekä tietoa siitä, miten tunnekasvatusta on aikaisemmin toteutettu eri tavoin. Aikaisempia tutkimuksia löysimme esimerkiksi tutkailemalla aikaisempia opinnäytetöitä sekä joitain gradu-tutkielmia.

Tunnekasvatukseen liittyen Lahden ammattikorkeakoulussa on tehty muutamia opinnäytetöitä, kuten Larun (2003) opinnäytetyö päiväkodin työntekijöiden näkemyksistä päiväkodissa toteutuvasta tunnekasvatuksesta. Larun opinnäytetyön tarkoituksena oli haastattelujen avulla kartoittaa ja kuvailla päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä päiväkodissa toteutuvasta lasten tunnekasvatuksesta. Heikkinen (2006) on toteuttanut opinnäytetyönään tunnekasvatusprojektin, joka toteutettiin yläasteikäisten nuorten parissa. Näiden nuorten kanssa käsiteltiin tunnekasvatuksen perusasioita kuten tunteiden tunnistamista sekä nimeämistä ja erittelyä. Lindgren, Nordman ja Nurmi (2005) toteuttivat toiminnallisena opinnäytetyönä Salattu Maa -tunnekasvatusleirin perhetyön piirissä oleville lapsille. Ilmoniemi (2008) teki toiminnallisen opinnäytetyön Pienryhmästä rohkeutta, jonka tarkoituksena oli musiikkikasvatuksen avulla tukea lapsen yksilöllisyyden ja itsetunnon kehitystä. Hänen työnsä kohteena oli päiväkodin 5–6-vuotiaista koostuva pienryhmä.

Lemström (1996) on tehnyt pro gradu -tutkielman päivähoiton sosioemotionaalisten tavoitteiden toteutumisesta. Tutkielman tavoitteena oli selvittää päivähoiton sosioemotionaalisen kasvatuksen tavoitteiden toteutumista päiväkotikasvatuksessa varhaiskasvattajien ja lasten vanhempien näkökulmasta. Kilpeläinen-Hauru (2001) on tehnyt pro gradu -tutkielman tunnekasvatuksesta koulussa. Hän kartoitti opettajien näkemyksiä tunteista sekä oppilaiden tunne-elämän ja tunnetaitojen huomioimisesta ja kehittämisestä koulussa.

Yksi tärkeimmistä aiemmin tehdyistä tutkimuksista, jota opinnäytetyössämme käytimme apunamme on Molla Walamiehen (2007) tekemä väitöskirja *Eettinen kasvu ja dialogisuus draaman näyttämöllä*. Teoksessa käsitellään draamaa ja sen mahdollisuuksia lapsen eettisen kasvun tukemisessa päiväkotiympäristössä. Tutkimuksessa korostetaan draamakasvatuksen merkitystä osana varhaiskasvatusta.

2.2 Toiminnan kuvaus

Ohjasimme lahtelaisessa päiväkodissa kuusi toiminnallista tunnekasvatuskertaa, joiden jokaisen pituus oli 45 minuuttia. Kullekin kerralle olimme valinneet yhden käsiteltävän tunteen, joita olivat ilo, suru, pelko, rakkaus, rohkeus ja viha. Jokaisella kerralla meillä oli mukana käsinukke Keijo (LIITE 5). Käsinuken osuus oli noin 15 minuuttia toimintakerran alussa. Saaren (2001) mukaan sadun kerronnan taika liittyy juuri siihen, että nukke tulee esille piilosta ja tarinan jälkeen poistuu paikalta (Saari 2001, 38). Meidänkin toimintatuokioissamme käsinukke oli mukana ainoastaan tarinan kerronnan aikana. Olimme jo ennen tuokioiden suunnittelua valinneet meistä toisen käsinuken käyttäjäksi. Pidimme tärkeänä sitä, että käsinuken käyttäjä oli sama henkilö koko projektin ajan, sillä uskottavuus nukkeen olisi saattanut kadota, jos esimerkiksi nukken ääni olisi ollut erilainen joillakin toimintakerroilla. Myös nukken luonne määräytyi sen käyttäjän mukaan, ja lapsille olisi ollut hämmentävää, jos nukke olisi käyttäytynyt välillä eri tavalla.

Tuokion alussa nukke kertoi tarinan liittyen päivän tunteeseen. Nukella oli mukanaan pussi, joka sisälsi kuvia tarinaan liittyen. Tarinan kertomisen jälkeen nukke poistui, minkä jälkeen käsitelimme tarinan tapahtumia ja tunnelmia nukken jättämien kuvakorttien avulla. Tämän jälkeen leikimme, askartelimme, piirsimme tai teimme jotain muuta toiminnallista sen kerran tunteeseen liittyen. Tuokion lopussa keräsimme lapsilta palautteen ja puhuimme hieman seuraavasta kerrasta.

Olimme aloittaneet toiminnan suunnittelun keväällä 2008 ja pitäneet siitä lähtien päiväkirjaa suunnitelmien etenemisestä. Päiväkirjamme avulla pyrimme selvittämään opinnäytetyöhömmme liittyviä ajatuksia ja siihen kirjasimme uudet ideamme ja vaihtoehtoiset toiminta-ajatukset.

Valmistimme päiväkodin seinälle toimintakalenterin, josta lapset näkivät toimintakertojen määrän ja etenemisen. Kalenteriin laitoimme kunkin toimintakerran jälkeen käsiteltäviä tunteita vastaavan ilmekortin. Näin lapset näkivät, mitä tunteita olimme jo käsitelleet sekä kuinka monta kertaa vielä tulemme päiväkotiin. Toi-

mintamme oli tiistai-aamuisin klo 8.30–9.15, jolloin lapset olivat virkeimmillään aamupalan jälkeen. Toimintakertojen jälkeen jätimme päiväkodin henkilökunnalle kirjeen, jonka he lukivat lapsille maanantaisin. Kirjeen lähettäjäksi oli kirjattu Keijo-käsinukke, ja siinä hän lähetti lapsille terveisiä kertoen tulevansa päiväkodille seuraavana päivänä. Kirjeen avulla muistutimme ja motivoimme sekä auttoimme lapsia orientoitumaan seuraavaa tuokiota varten.

Toiminnan aikana keräsimme tietoa opinnäytetyön kirjallista osiota varten havainnoimalla lapsiryhmää ja tallentamalla havaintojamme kirjallisesti. Kirjasimme päiväkirjaamme havaintojamme ja ajatuksiamme kunkin toimintakerran jälkeen tekemäämme havainnointilomakkeeseen (LIITE 3/1). Hyödynsimme päiväkirjaa opinnäytetyön kirjallista osiota tehdessämme. Emme tuoneet päiväkirjassa esiin kenenkään lapsen nimeä tai muita tunnistamisessa olennaisia seikkoja varmistuaksemme, ettei toiminnassa mukana olleiden lasten henkilöllisyys paljastuisi.

2.3 Kohderyhmän kuvaus

Opinnäytetyömme toiminnallisen osion toteutuksen kohderyhmänä oli lahtelaisen päiväkodin viisivuotiaista lapsista koostuva pienryhmä. Ryhmäläisiä ei valittu minkäänlaisten kriteerien avulla – ainut toivomuksemme omalta taholtamme oli mahdollisuus toteuttaa tunnekasvatusta 4–5-vuotialle lapsille. Olimme päättäneet ottaa pienryhmään kymmenen lasta sillä ajatuksella, että meitä ohjaajia oli kaksi, ja ajattelimme näin ollen kymmenen hengen ryhmän olevan sopivan kokoinen pienryhmä toimintaan. Toimintamme aikana huomasimme kuitenkin, että pienryhmäksi kymmenen lasta oli melko suuri määrä. Omalta kannaltamme erittäin hyvä asia oli se, että lasten mukana oli jokaisella kerralla päiväkodin työntekijä. Tämä helpotti meitä esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa toinen meistä esitti käsinuken kanssa tarinaa ja toinen havainnoi lapsiryhmää. Päiväkodin työntekijä oli suurimpana apuna juuri tarinankerrontaosion aikana, jolloin lapsissa toisinaan ilmeni levottomuutta. Emme olisi välttämättä kyenneet esittämään tarinaa, havainnoimaan sekä rauhoittelemaan lapsiryhmää samanaikaisesti. Myös tavoitteidemme kannalta päiväkodin työntekijän mukanaolo oli olennaisen tärkeää, sillä

yksi tavoitteistamme oli kehittää päiväkodin tunnetyöskentelyä sekä antaa heille esimerkkejä siitä, kuinka tunnekasvatusta voisi toteuttaa.

Joillain kerroilla osa lapsista ei ollut paikalla, jolloin huomasimme ryhmän olevan rauhallisempi ja keskittyneempi. Mietimmekin, olisiko meidän alun perin pitänyt ottaa pienryhmäämme vähemmän lapsia. Emme olleet ehkä harkinneet tarpeeksi tarkasti sopivaa ryhmäkokoja etenkin kun tilanteemme oli se, ettemme tunteneet lapsia etukäteen ja aihe oli niinkin syvä kuin tunteet.

Lapsia pienryhmään tuli päiväkodin kahdesta eri ryhmästä. Lapset olivat kuitenkin tuttuja toisilleen, mikä oli hyvä asia turvallisen ilmapiirin kannalta. Ryhmässä oli viisi poikaa ja viisi tyttöä. Tämä auttoi meitä istumajärjestelyjen suunnittelussa, sillä pystyimme järjestelemään paikat siten, että joka toisella paikalla istui tyttö ja joka toisella poika. Uskoimme tällaisen istumajärjestyksen rauhoittaneen tuokioita huomattavasti.

Olimme pyytäneet päiväkodin työntekijää havainnoimaan toimintaamme ja antamaan palautetta tuokioistamme. Tätä varten olimme jokaisen toimintakertamme alussa jakaneet hänelle arviointi-/palautelomakkeen (LIITE 4), jonka hän sai täyttää toimintakerran jälkeen ja palauttaa meille seuraavalla kerralla. Palautteen myötä meidän oli esimerkiksi tarvittaessa helppo muuttaa toimintaamme juuri tälle lapsiryhmälle sopivammaksi.

2.4 Projektin tavoitteet

Opinnäytetyömme avulla halusimme laajentaa omaa tietämystämme lasten tunne-elämän kehityksestä sekä tunnekasvatuksesta. Halusimme myös oppia käsittelemään lasten kanssa asioita draaman avulla, minkä vuoksi valitsimme toimintaamme mukaan käsinuken.

Pyrimme toimintamme avulla antamaan kohderyhmämme lapsille eväitä erilaisten tunteiden tunnistamiseen. Halusimme myös erilaisten toimintojen avulla tuoda tunteet mahdollisimman helposti ymmärrettäviksi ja käsiteltäviksi. Nuken, tarinoiden ja kuvien avulla pystyimme mahdollistamaan lasten samaistumisen ja

eläytymisen erilaisiin tunteisiin ja tilanteisiin. Tavoitteenamme oli myös havainnoida lasten kokemuksia ja reaktioita sekä lasten tietoisuutta tunteista koko toimintamme ajan. Havainnoinnissa käytimme apunamme kirjallista dokumentointia.

Yksi tavoitteistamme oli kannustaa päiväkoteja toteuttamaan tunnekasvatusta ja antaa heille tietoa ja neuvoja, kuinka sitä voisi toteuttaa. Valitsimme opinnäytetyön aiheeksemme tunnekasvatuksen päiväkotikäisille lapsille, koska meillä kummallakin on kokemusta päiväkotityöstä ja koemme lasten tarvitsevan keinoja omien tunteidensa työstämiseen.

Halusimme toteuttaa tunnekasvatusta juuri päiväkotikäisille 4–5-vuotiaille lapsille, koska tämän ikäiset lapset alkavat jo melko paljon tarvita tunnetaitoja vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Siksi on merkittävää, että tunnetaitojen kehittymistä ollaan aikuisen osalta tukemassa ja viemässä eteenpäin.

3 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005) mukaan varhaiskasvatusympäristön tulee olla monipuolinen ja joustava tila, joka innostaa lapsia ja herättää heissä kokeilunhalua ja uteliaisuutta. Tilojen tulisi myös kannustaa lasta toimimaan ja ilmaisemaan itseään. Toimintaympäristön tulisi olla myös sellainen, että se mahdollistaa toimintaa pienryhmissä ja antaa jokaiselle lapselle mahdollisuuden osallistua keskusteluun ja vuorovaikutukseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17–18.)

Toteutimme opinnäytetyömme toiminnalliset tuokioiden kohdepäiväkotimme omissa tiloissa. Käytössämme meillä oli päiväkodin yläkerrassa olevat kaksi tilaa. Toinen tiloista soveltui hyvin liikunnallisten ja hieman vauhdikkaampien tuokioiden toteuttamiseen ja toinen taas paremmin pöytätyöskentelyyn. Otimme tuokioiden suunnittelussa huomioon sen, mitä tilaa aioimme käyttää kullakin kerralla.

Käytössämme olevat tilat olivat sellaiset, että jokaisella lapsella oli mahdollisuus osallistua keskusteluun ja olla mukana toiminnassa. Tilojen pienenä vaikutti sii-

hen, että jouduimme olemaan toimintakertojen aikana melko lähekkäin ryhmäläisten kanssa, mikä mahdollisti osaltaan sen, että kaikki lapset varmasti otettiin huomioon.

Pidimme hyvänä asiana sitä, että pystyimme toteuttamaan tuokiomme päiväkodin omissa tiloissa, jolloin esimerkiksi lasten siirtyminen pienryhmään onnistui ongelmitta. Käytössämme olevat tilat koimme hyviksi myös sen vuoksi, ettei yläkerassa yleensä ollut samaan aikaan muuta toimintaa, joka olisi saattanut häiritä toimintaamme. Muutaman kerran eräs toinen ryhmä olisi tarvinnut omaa toimintaansa varten toista yläkerran toimitilaa, mutta pyynnöstämme he eivät kuitenkaan tulleet siihen, sillä heidän aiheuttamansa melu olisi saattanut häiritä pienryhmämme keskittymistä.

Toimintatilat olivat ennestään tuttuja lapsille, joten meidän ei tarvinnut käyttää aikaa tiloihin tutustumiseen. Tutut tilat toivat myös turvallisuuden tunteen lapsille. Lapsille saattoi kuitenkin aiheuttaa hämmennystä se, että tila vaihtui kahden ensimmäisen toimintakerran jälkeen, emmekä kokoontuneetkaan tutussa tilassa, jossa lapset olivat meidät ja Keijo-käsinuken ensimmäistä kertaa nähneet.

Tilat, jotka olivat käytössämme toimintatuokioidemme ajan, olivat sopivia juuri pienryhmätoimintaan. Havaitsimme kuitenkin liikuntaan tarkoitettun tilan olevan liian pieni kymmenen hengen lapsiryhmälle, sillä joidenkin leikkien aikana tila kävi hieman ahtaaksi. Tähän asiaan emme kuitenkaan pystyneet millään lailla vaikuttamaan, joten yritimme järjestää leikkimme ja toimintamme siten, että tila olisi riittävä niitä varten. Yhden kerran jouduimme yllättäen pitämään toimintamme eri tilassa, kuin olimme sen suunnitelleet olevan. Syy tähän oli se, että päiväkodissa oli sillä viikolla meneillään eräs teemaviikko, jota varten he olivat koristelleet liikuntatilan omien tarpeidensa mukaisiksi.

3.1 Päivähoito

Päivähoito on osa sosiaali- ja terveydenhuollon tuki- ja palvelujärjestelmää, jota yhteiskunta tarjoaa lapsiperheille. Päivähoidon avulla lapselle luodaan turvallinen kasvu ympäristö ja vanhemmille tarjotaan tukea lasten kasvattamisessa. Perustehäväksi päivähoidolle katsotaan hyvän ja turvallisen hoidon antaminen lapsille. (Ikola-Norrbacka 2004, 23–24.)

Varhaiskasvatusta toteutetaan yleisimmin päiväkodissa, mikä tarkoittaa sitä, että päivähoito on varhaiskasvatuksen suurin toimija (Ikola-Norrbacka 2004, 23 & Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11). Lain mukaan päivähoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Lasten päivähoitoa järjestetään lapsille, jotka eivät ole vielä oppivelvollisuusiässä. (Laki lasten päivähoitosta, § 1–2.)

Päivähoidon avulla tuetaan lasten vanhempia kasvatustehtävissä ja yhdessä vanhempien kanssa edistetään lapsen tasapainoista kehitystä ja kasvua. Päivähoidon tehtävänä on tarjota lapselle suotuisa kasvu ympäristö, monipuolista ja kehitystä tukevaa toimintaa sekä turvallisia ihmissuhteita. Lapsen ikä huomioiden päivähoiton tulee edistää lapsen sosiaalista, fyysistä sekä tunne-elämän kehitystä. Uskonnollisen kasvatuksen toteuttamisessa päivähoiton on kunnioitettava lasten vanhempien vakaumusta. (Laki lasten päivähoitosta, § 2.)

Jokaisella suomalaisella pikkulapsiperheellä on oikeus päivähoitopalveluihin. Kunnan tehtävä on järjestää päivähoitoa lasten vanhempien toivomalla tavalla ja sillä laajuudella, kuin siihen tarve edellyttää. Päivähoidossa huomioidaan eri-ikäisten lasten kasvatuksen ja hoidon tarve sekä pyritään järjestämään hoitoa paikallisten olojen edellyttämällä tavalla. (Ikola-Norrbacka 2004, 23.)

3.2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus edistää pienten lasten oppimista, kehitystä ja tasapainoista kasvua. Se on kasvatuksellista vuorovaikutusta, joka toteutetaan pienten lasten jokapäiväisessä arkielämässä. Varhaiskasvatuksessa mukana ovat lapsen vanhemmat sekä kasvatuksen ammattilaisia. Vanhempien ja ammattilaisten tiiviin yhteistyön myötä varhaiskasvatuksesta saadaan lapsen kannalta mielekäs kokonaisuus. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, joka koostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Lähtökohtina varhaiskasvatukselle on kasvatustieteellinen ja pedagoginen ajatus lasten oppimisesta ja kehityksestä. Varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluissa, joita ovat esimerkiksi päiväkoti, perhepäivähoito sekä erilaiset avoimet toiminnat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Varhaiskasvatuksessa lasta ohjataan kasvamaan ihmisenä ja tärkeänä asiana pidetään sitä, että lapsi saa olla nimenomaan lapsi. Tätä ajatusta tukien lapsuuden itseisarvoa pyritäänkin korostamaan varhaiskasvatuksessa paljon. Tavoitteena on tukea lasten yksilöllisyyttä, jotta jokainen lapsi voisi kehittyä ja toimia omana persoonanaan. Lapsille opetetaan myös toisten huomioon ottamista ja muista välittämistä sekä myönteistä suhtautumista itseensä. Suurin varhaiskasvatuksen tavoite on hyvinvoiva lapsi. Lapsen tulisi kokea tulevansa kuulluksi ja kokea, että häntä arvostetaan. Hyvinvointiin vaikuttaa suuresti myös lapsen perustarpeista ja terveydestä huolehtiminen. Myös pysyvät ihmissuhteet lapsen ympärillä vaikuttavat osaltaan lapsen hyvinvointiin, minkä vuoksi lapsen läheisiä suhteita vanhempiin, kasvattajiin sekä muihin lapsiin pyritään vahvistamaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 13, 15.)

Yksi tärkeä varhaiskasvatuksen osa on varhaiskasvatusympäristö. Lapselle ominainen tapa toimia on leikkiminen, ja ympäristön tulisi olla leikille myönteinen ja siihen kannustava. Leikkiessään lapsi tuo esille kaiken, mikä hänelle on tärkeää tai mikä koskettaa häntä. Leikkiessään lapsi myös ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan. Kasvattajan suunnitellessa toimintaa on hänen otettava huomioon lapselle ominaiset toimintatavat. Tärkeää on, että lasten sanalliset sekä sanattomat aloitteet

huomioidaan ja niihin vastataan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 20–22.)

4 TUNNETAIDOT

Tärkeä osa ihmissuhdetaitojamme ovat tunnetaidot. Näitä taitoja käytämme silloin kun kohtaamme toisen ihmisen. Tunnetaidoilla tarkoitetaan kykyä kokea ja hallita omia tunteita, toisen tunteiden huomioon ottamista sekä keinoja tunteiden tunnistamiseen ja näyttämiseen. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 15, 17.) Lapsen tunnetaidoilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsi osaa hallita mielihalujaan tavoitteellisen päämäärän hyväksi sekä kykenee leikkiin muiden lasten kanssa (Jalovaara 2005, 96).

Tunnetaidot kuuluvat jokapäiväiseen elämäämme. Tutkimusten mukaan ihminen voi paremmin, jos hän osaa ja pystyy näyttämään tunteitaan. Terveydelle voi olla vaaraksi, jos ei koskaan saa olla esimerkiksi iloinen tai vihainen. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2005, 12.) Lapsi saattaa saada puutteellisen käsityksen itsestään ja vääristyneen kuvan muista, jos hänellä ei ole lupaa ilmaista ikäviä tunteitaan. Lapsen tunne-elämän ongelmat voivat näkyä myös erilaisina fyysisinä oireina, kuten vatsakipuna tai päänsärkinä. (Wright & Oliver 1998, 7–8, 31.)

Tunteiden avulla ihminen oppii tuntemaan itseään ja tekemään ratkaisujaan. Tunteet toimivat myös vastauksina ympäristössä syntyneille jännitteille. Hyvinvointimme kannalta on erittäin tärkeää, että kykenemme näyttämään, vastaanottamaan sekä kokemaan erilaisia tunteita. Ihminen ei pysty mitenkään vaikuttamaan tunteidensa syntymiseen, mutta siihen kuinka hallitsemme tunteemme ja ilmaisemme ne muille, voimme vaikuttaa. Ilmaisemme tunteitamme erilaisilla tavoilla, kuten ilmein, elein, sanoin sekä liikkein. (Ilkka 2004, 8–11.)

Tunnekokemukset toimivat ihmisen tietoisuuden perustana ja ilman niitä ihminen ei rekisteröi tietoa aivoihinsa. Ihminen arvottaa tietonsa tunteiden mukaan. Ihmisellä, jolla on hyvät tunnetaidot on myös hyvät sosiaaliset sekä empaattiset taidot.

Tämä tarkoittaa myös sitä, ettemme tulisi toimeen toisen ihmisen kanssa ilman tunteita. (Jalovaara 2005, 10–11, 38–39.)

Tunteet määrittelevät ihmisen käyttäytymistä ja ohjaavat hänen ratkaisujaan. Niillä on ensisijainen merkitys toimia nimenomaan käyttäytymisemme motiivina. Ihmisillä on kaikissa kulttuureissa valmius samanlaisiin tunteisiin. Kulttuuri ja kasvatusta kuitenkin määräävät, miten tunteemme ilmaisemme. (Keltikangas-Järvinen 2001, 152–153)

Lapsi rakentaa jo vauvana itselleen perusturvallisuuden tunteen, joka koostuu aistihavaintojen, tiedon sekä tilannesidonnaisten tunteiden avulla. Nämä vauvan tunteet liittyvät hänen olemassaolonsa taisteluun. Esimerkiksi pimeässä huoneessa lapsi alkaa itkeä, koska ei koe oloaan siellä turvallisiksi. (Sinkkonen 2008, 101–102.)

Wrightin ja Oliverin (1998) mukaan lapsi pystyy jo kaksivuotiaana erottamaan perustunteet, kuten ilon, surun, pelon ja vihan toisistaan. Tunteiden avulla lapsi oppii ymmärtämään itseään ja muita ihmisiä. Vaaran uhatessa tunteet varoittavat meitä ja tunteiden avulla pystymme määrittelemään elämänarvojamme. Tunteemme voivat olla hyvin erilaisia eri tilanteissa ja niiden avulla koemme ihmisenä olemisen. Lasta tulee kannustaa kokemaan ja ilmaisemaan monenlaisia tunteita – niin positiivisia kuin negatiivisiakin. (Wright & Oliver 1998, 8, 31.)

Lapsi havainnoi maailmaa kuulemalla, näkemällä sekä tunteiden kautta. Vanhemman tehtävänä on auttaa lasta ymmärtämään, mitä tunteet ovat ja mistä ne tulevat. Jotta lapsi oppisi puhumaan tunteistaan, on aikuisen hyvä kysyä, miltä hänestä tuntuu. Lapsen on helpompi käsitellä tunteitaan, kun hän oppii ensin nimeämään ne. (Wright & Oliver 1998, 37, 76.) Lasta ei kuitenkaan tule pakottaa puhumaan tunteistaan (Kullberg-Piilola & Peltonen 2005, 31). Parhaiten opetamme lapsia puhumaan tunteistaan kertomalla heille omista tunteistamme (Wright & Oliver 1998, 24).

Lapselle voi puhua tunteista myös yleisellä tasolla, esimerkiksi tarinan kautta. Tällöin voidaan opettaa, millaisia tunteita ihmisillä on ja miten ne vaikuttavat ih-

misten käyttäytymiseen. Lapselle voi opettaa, että ihmiset kokevat tunteita eri tavalla. Aikuisen ei tule näytellä lapselle täydellistä aina tunteensa hallitsevaa ja hillitsevää, vaan tunteiden näyttäminen lapselle on merkki siitä, että tunteiden ilmaisu on hyväksyttävää ja normaalia. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2005, 31–33, 72.)

Lapsen oppiessa nimeämään erilaisia tunteita ja tutustuessa omaan tunnemaailmaansa on hänen helpompi tulla toimeen itsensä ja muiden kanssa. Lapsi oppii löytämään itselleen luontaiset tavat olla oma itsensä. Muiden asioiden oppiminen ja ymmärtäminen edellyttää, että lapsi on tunteineen sinut itsensä ja muiden ihmisten kanssa. Lapsen oppiessa tunnistamaan omat tunteensa kehittyy samalla hänen kykynsä tunnistaa myös muiden ihmisten tunteita ja olla empaattinen. (Kullberg-Piilola ym. 2002, osat 1, 2 & 3.)

Pieni lapsi ei vielä pyri kontrolloimaan tunteitaan (Kullberg-Piilola ym. 2002, 20). Pienen lapsen tunteet ovat hyvin aitoja, joiden avulla hän ilmaisevat hyvän tai pahan olonsa. Kasvavan lapsen tunteet voivat olla hyvinkin vaihtelevia ja hänen tehtävänä on saada sisällään myllertävät tunteet jonkinlaiseen järjestykseen sekä tunnistettavaan muotoon. Kasvuympäristömme vaikuttaa paljolti tunteisiimme sekä tunnereaktioihimme. (Ilkka 2004, 9.)

5 VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS LAPSEN TUNNE-ELÄMÄN KEHITYKSELLE

Vuorovaikutus on kaksisuuntaista viestintää, joka tarkoittaa sitä, että kaksi osapuolta vaikuttavat toisiinsa. Vuorovaikutuksessa luodaan yhteyttä toisiin ja saadaan palautetta omasta toiminnasta. Vuorovaikutus voidaan jakaa kahteen eri ilmaisulliseen muotoon: sanalliseen sekä sanattomaan viestintään. Sanallinen vuorovaikutus liittyy kirjoitettuun ja puhuttuun kieleen ja sen ymmärtämiseen. Sanaton vuorovaikutus liittyy ilmeisiin, eleisiin sekä kehonkieleen. (Vilen, Leppämäki & Ekström 2002, 19–20.)

Myös Laineen (2005) mukaan vastavuoroisuus syntyy kahden ihmisen kohdatessa toisensa, jolloin kumpikin osapuoli saa vastauksen omiin psyykkisiin tarpeisiinsa

toisen ihmisen kautta. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa erittäin suuri merkitys on ihmisen tunnepitoisilla havainnoilla, ihmisen minäkäsityksellä ja yleistyneellä havainnoilla suhtautua muihin ihmisiin. Jokaisella ihmisellä on erilaiset sosiaaliset tarpeensa, asenteensa ja odotuksensa toisia ihmisiä kohtaan ja ne myös vaikuttavat vuorovaikutuksen laatuun kohdattaessa uusia ihmisiä ja luotaessa uusia sosiaalisia suhteita. (Laine 2005, 140–143, 146.) Opinnäytetyössämme tarkoitamme samaa asiaa puhuessamme vastavuoroisuudesta ja vuorovaikutuksesta.

Kaikkein automaattisimmat tunneperäiset reaktiotapamme muodostuvat ensimmäisten elinvuosiemme aikana sosiaalisessa vuorovaikutuksessa läheisten hoitajiemme kanssa ja ikään kuin kirjautuvat biologisesti elimistöömme. Tunnejärjestelmämme pysyy avoimena läpi koko elämän, mutta sen muokkaaminen vaikeutuu iän karttuessa. Tämän vuoksi erityisesti varhaislapsuus on merkittävää aikaa tunne-elämän tasapainoisen kehityksen kannalta. (Gerhardt 2007, 79.)

Salainen tekijä, joka saa vauvat kukkimaan heti heidän sitä saatuaan, on vastavuoroisuus. Kunpa sitä vois pullottaa ja myydä!, kirjoittaa Gerhardt. Vuorovaikutuksen laadulla on merkitystä jo hyvin pienen vauvan kanssa toimiessa. Pieni lapsi tarvitsee juuri oikean määrän vastavuoroisuutta – ei liikaa eikä liian vähän. Tärkeää on, että hoitaja vastaa lapsen todellisiin tarpeisiin ja oppii räätälöimään vuorovaikutuksen mukaillen lapsen persoonallisia tarpeita. (Gerhardt 2007, 79). Samaa mieltä on myös Isokorpi (2004, 128) sanoessaan, että parasta mitä aikuinen voi lapselle tarjota, on aikaa vuorovaikutukselle. Samoin Laine korostaa lapsen ja kasvattajien välisen kiintymys- ja vuorovaikutussuhteiden merkitystä lapsen tasapainoiselle kehitykselle (Laine 2005, 10).

Terveen tunne-elämän kehityksen kannalta on merkittävää, että lapsi saa läheisiltä hoitajiltaan vastauksen tarpeisiinsa. Ihmisluonteen voidaan sanoa syntyvän toisten kanssa käydyn vuorovaikutuksen tuloksena. Vielä aikuisenakin meitä pitävät tunneperäisesti yllä toiset ihmiset. Tehokkaimpia tunteidenkäsittelytapoja on nimenomaan vuorovaikutus toisen ihmisen kanssa. (Gerhardt 2007, 223.) Hyvä itsetunto toimii hyvien tunnetaitojen pohjana. Lapsen itsetunto kehittyy vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja itsetunnon tasapainoinen kehittyminen vaatii pysyviä ja läheisiä

ihmissuhteita. Lapsi tarvitsee mahdollisuuden kiintyä aikuiseen ja tunteen siitä, että aikuinen on kiintynyt häneen (Isokorpi 2004, 132).

Lasten kanssa välttämätöntä on hetkessä eläminen, koska lapsella tunteet ovat erittäin pinnassa. Kasvattajan tehtävänä on olla lapsen käyttäytymisen tunne-reagoijana ja tällä helpottaa lapsen tunnekuormaa. Jokaisen lapsen kohdalla on osattava muunnella käytöstä juuri tämän tietyn lapsen tarpeita vastaavaksi. Tässä on kyse aikuisen ja lapsen välille syntyvästä tunnesiteestä. Tunneside ei muodostu hetkessä, vaan se on prosessi, jonka aikana aikuinen oppii tekemään yhteistyötä juuri kyseisen lapsen kanssa. Jotta aikuisen ja lapsen välille voi syntyä iloa, on vuorovaikutukselle annettava tilaa ja aikaa kehittyä. (Isokorpi 2004, 130–131.)

Ihmiselämän merkittävimpiä asioita on kyky tuntea empatiaa. Tämä taito ei kehity itsestään, vaan lapsi tarvitsee siihen aikuisen antamaa mallia. Lasta ei voi pakottaa tuntemaan tiettyjä tunteita, mutta hän tarvitsee opetusta siitä, että ihmiset kokevat tunteita eri tavoin. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 73–74.) Empatiakyky kehittyy nimenomaan toimivan vuorovaikutuksen tuloksena. Empatialla tarkoitetaan:

- toisen ihmisen tunnetilan ymmärtämistä
- toisen ihmisen tuntemaan tunnetilan sovittamista omiin tunteisiinsa sekä
- kykyä samaistua toisen ihmisen tunnetilaan. (Bee 2000, 355.)

Lapsen emotionaaliset kyvyt kehittyvät kullakin lapsella hyvin eri tahtiin ja yleensä samassa tahdissa lapsen muun sosiaalisen kehityksen kanssa. Merkittävässä roolissa ovat lapsen suhteet niin aikuisiin kuin omiin ikätovereihinsa. Dodgen (1984) tutkimuksesta selviää, että eri-ikäisten lasten joukossa suosituimpia lapsia ikätovereidensa joukossa ovat ne lapset, jotka ovat empaattisesti kyvykkäimpiä. Izardin (1997) tutkimuksesta taas käy ilmi se, että empaattisesti kyvykkäillä lapsilla on kouluiässä vähemmän käytöshäiriöitä ja he tulevat paremmin toimeen muiden lasten kanssa. (Bee 2000, 355, 476).

Lapsen ja kasvattajan välisen vuorovaikutuksen syntymisessä olennaista on heidän välilleen syntyvä tunnerehellisyys. Tunnerehellisyydellä tarkoitetaan sitä, että

tunteet uskalletaan kokea ja näyttää rehellisesti sekä avoimesti muille (Isokorpi 2004, 133; Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 37.) Lapsen ja aikuisen välille syntyvän toimivan vuorovaikutuksen muodostumisessa on olennaista, että tunteita ei salata tai peitellä. Tunnerehellisyys toimii voimavarana ja parantaa lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta. Kun lapsi peilaa tunteitaan aikuisen kautta, myös aikuinen voi tehdä samoin ja ottaa mallia lapsen tunneilmaisuuksista. Tunnerehellisyydessä on myös muistettava hienotunteisuus ja jokaisen oikeus yksityisyyteen. (Isokorpi 2004, 133.)

Tunnerehellisyyden avulla ihmisten keskinäinen luottamus sekä vuorovaikutus paranevat. Sen avulla myös lapsen itsetunto vahvistuu ja hänen kykynsä solmia tasa-arvoisia ihmissuhteita paranee. Tunnerehellisyyden avulla ihmiset tietävät toisistaan sellaisia asioita, joita eivät välttämättä sano ääneen. Yleensä lapset ja nuoret ovat luonnostaan tunnerehellisiä. He myös odottavat vanhempiansa olevan rehellisiä tunteidensa kanssa ja moni murrosiän konflikti johtuukin siitä, että nuori haluaisi vanhemmiltaan rehellisiä tunteita järkevien perustelujen ja selitysten sijaan. Lapset ansaitsevat vanhemmiltaan ja kasvattajiltaan tunnerehellisyyttä, sillä lapselle saattaa olla hyvinkin hämmentävää huomata aikuisen olevan hänelle esimerkiksi vihainen, mutta samanaikaisesti teeskentelevänsä olevansa rauhallinen. Lapset saavat mallin tasa-arvoisesta ihmissuhteesta siten, että aikuiset ovat heille aidosti tunnerehellisiä ja odottavat samaa myös lapsilta. Tämä on myös tärkeää lapsen tunnerehellisyyden opettelussa, sillä lapset oppivat parhaiten aikuisen mallista. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 37, 39, 42.)

5.1 Tunne-elämän kehitys 0–3-ikävuosien aikana

Ihmisen tunne-elämä alkaa kehittyä heti syntymän jälkeen. Pieni vauva on hyvin avuton tunteiden ja tuntemustensa kanssa. Alle vuoden ikäinen lapsi elää täysin hetkessä eikä hänen tunnemuistinsa riitä kattamaan kuin juuri käsillä olevan hetken. Aikuisella on tällöin korvaamaton merkitys lapsen tunteiden säätelyssä ja aistimaailman järjestämisessä, sillä pienen vauvan tunteet yleensä sekä alkavat että loppuvat aikuisen avulla. Aikuinen viestittää olemuksellaan ja ilmeillään vauvalle, että asiat ovat hyvin eikä itkuun ja hätään ole tarvetta. (Cacciatore & Hurme 2008, 48–49.) Kun lapsi saa hoitajiltaan vastauksen fyysisiin tarpeisiinsa, hän al-

kaa vähitellen kiintyä hoitajiinsa myös tunnetasolla (Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Nurmi, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 30).

Se, kuinka lapsen tarpeisiin vastataan hänen ensimmäisen elinvuotensa aikana, vaikuttaa merkittävästi hänen myöhemmän tunne-elämänsä kehitykseen. Pahimmassa tapauksessa lapsen tarpeiden laiminlyöminen voi johtaa aivojen toiminnan vaurioitumiseen. Lapsi on varhaisvuosinaan täysin aito tunteidensa kanssa ja samalla totaalisen riippuvainen aikuisen vastauksista hänen tunteisiinsa – ja siten myös erittäin haavoittuvainen. Vauvan itsetunnon ja tunne-elämän tasapainoiselle kehitykselle ovat olennaista paitsi vauvan fyysisten tarpeiden tyydyttäminen, myös aikuisen luoma kosketus ja katsekontakti vauvaa kohtaan. (Cacciatore & Hurme 2008, 50.)

Lapsen itsetunnon tasapainoisen kehityksen kannalta on merkittävää, että lapsen lähimmät hoitajat takaavat hänelle perusturvallisuuden tunteen syntymisen ensimmäisten elinvuosien aikana. Perusturvallisuuden tunne on seurausta lapsen positiivisista kokemuksista itsestään suhteessa häntä hoitaviin aikuisiin. (Ahonen ym. 2006, 30.) Tullessaan toiselle ikävuodelle lapsi alkaa kiinnostua suuresti kaikesta ympärillään olevasta ja hänellä onkin tarve löytää tasapaino ympäristön tutkimisen ja turvallisuuden tunteen välillä (Ahonen ym. 2006, 30 sekä Cacciatore & Hurme 2008, 51–54).

Yli vuoden ikäistä lasta voi ja pitääkin jo rajoittaa hänen tekemisissään. Lapsi ei vielä hallitse tunteitaan ja on edelleen hyvin avuton surun ja pettymysten tunteidensa kanssa. Tunteilla on lapsen maailmassa selvästi suurempi rooli kuin järjellä, eikä sovintojen ja kompromissien tekeminen vielä onnistu. Aikuinen voi rajoittaessaan osoittaa empatiaa lasta kohtaan näyttämällä, ettei hänen tarkoituksenaan ei ole pelotella tai suututtaa lasta vaan varmistaa lapsen turvallisuus. Kuitenkin on muistettava, että tämän ikäisen lapsen luontaista aloitekykyä ja uteliaisuutta ei ole näillä toimilla tarkoitusta nujertaa. (Cacciatore & Hurme 2008, 52–56.)

Ihminen on väkivaltaisimmillaan ympäristöään kohtaan juuri parin kolmen vuoden ikäisenä. Tällöin lapsi elää voimakkaiden tunnetilojen maailmassa eikä hän kykene hallitsemaan omia aggression tunteitaan, vaan nämä tunteet käynnistävät

hänessä vaistonvaraisen puolustautumisreaktion. Tässä iässä lapsi tarvitsee mallin sille, miten vihan tunteita voidaan ilmaista. Aikuinen näyttää lapselle mallia uhmaavien tunteiden hallinnassa puheellaan ja omalla esimerkillään. (Cacciatore & Hurme 2008, 56–58.) Lasten aggressiivisuustasot vaihtelevat yksilöstä riippuen ja jo kaksivuotiaasta lapsesta on nähtävissä ennustearvo hänen aggressiivisuuteensa kouluikässä. Poikien on havaittu olevan tyttöjä aggressiivisempia. (Ahonen ym. 2006, 105–106.)

Lapselle on tärkeää, että hänen tunteitaan ei lajitella hyviin ja pahoihin tunteisiin eikä vaadita täydellistä itsehillintää. Lapsi tarvitsee aikuista näyttämään hyvää esimerkkiä siitä, kuinka erilaisten tunnetilojen kanssa pystyy elämään ja mitkä ovat ympäristön hyväksymät tavat siihen. (Cacciatore & Hurme 2008, 56–58.) Merkittävää on, että lapsi saa toimivia ongelmanratkaisumalleja sekä tukea ymmärtääkseen ristiriitaisiin tilanteisiin johtavia tekijöitä ja toisten ihmisten näkökulmia (Ahonen ym. 2006, 106).

5.2. Tunne-elämän kehitys 3–6-ikävuosien aikana

Neljännellä ikävuodella lapsen puhe on jo kehittynyt melko sujuvaksi ja se alkaa näytellä yhä suurempaa roolia hänen toiminnassaan. Lapsi huomaa, että hän voi puheellaan vaikuttaa ympäristöönsä, ja vastavuoroinen keskustelu lapsen ja aikuisen välillä on jo mahdollista. Lapselle on tärkeää, että häntä kuunnellaan ajattelevana ja toimivana persoonana. (Cacciatore & Hurme 2008, 60.) Lapsi tarvitsee aikuisen asettamia normeja ja valvontaa, koska niillä on merkittävä vaikutus lapsen tunteiden säätelyn kehitykseen (Ahonen 2006, 106).

3–4-vuotias lapsi elää vahvasti mielikuvitusmaailman ja todellisen maailman välillä. Lapsi kykenee jo jonkinlaiseen tunteidensa säätelyyn sekä pohtimaan asioita mielikuvitustasolla omassa päässään. Aikuinen voi auttaa lasta nimeämään tunteita esimerkiksi kirjan kuvista ja pohtia yhdessä lapsen kanssa, millaisia tunteita liittyy erilaisiin ilmeisiin. Tärkeää on myös, että aikuinen osoittaa vastakaikua lapsen kokemille tunteille ja sanoittaa niitä. Tämä auttaa lasta itse tunnistamaan ja hallitsemaan omia tunteitaan ja ymmärtämään, että hän on arvokas ja tärkeä kaikkien tunteidensa kanssa. (Cacciatore & Hurme 2008, 60–61.)

Neljännellä ikävuodella lapsi alkaa ymmärtää yhteyden tunteiden ja käytöksen välillä. Viidennelle ikävuodelle päästyään lapsi käsittää jo jollain tasolla, että tunteet ovat olemassa, vaikka niitä ei juuri nyt olisikaan selkeästi nähtävissä. Lapsi pysyy ottamaan huomioon muutkin kuin sillä hetkellä havaittavat tunnetilat ja kohtelemaan toisia sen mukaisesti. Tämänikäinen osaa myös jo itse teeskennellä tuntevansa toisin kuin todellisuudessa tuntee. (Bee 2000, 176, 355–357.)

Viidennellä ikävuodella lapsi keskittyy minäkuvansa rakentamiseen ja arvioi, mihin kaikkeen hän on kykenevä. Lapsi huomaa oman pienuutensa aikuisten ja isompien lasten maailmassa ja unelmoi usein olevansa jonkinlainen supersankari tai satuhahmo. Tämän ikäinen lapsi kaipaa runsaasti kannustusta ja huomiota todisteluksi siitä, että hän on hyvä ja pystyvä. Lapsen itsetunnon tasapainoisen kehityksen kannalta tärkeää onkin, että hänelle mahdollistetaan runsaasti iloisia kohtaamisia ja kiireetöntä yhdessäoloa. Lapsi tarvitsee aikuisen selkeän viestin siitä, että hän on riittävä juuri sellaisenaan eikä huolenpitoon ja ihailuun tarvita supersankarin ansioita. (Cacciatore & Hurme 2008, 63–64.)

5–6-vuotiaalle lapselle ystävyysuhteet ikätovereiden kanssa alkavat olla yhä tärkeämpiä. Tähän mennessä omat vanhemmat ja lähi-ihmiset ovat olleet ainoita tärkeitä ja merkittäviä ihmisiä lapsen elämässä. Tärkeää on, että aikuiset mahdollistavat ja kannustavat lasta kehittämään sosiaalisia taitoja ja luomaan ystävyysuhteita ikätovereiden kanssa. (Cacciatore & Hurme 2008, 65.) Toveripiiri opettaa lapselle tärkeitä vuorovaikutustaitoja, moraalisia sääntöjä sekä taitoja havainnoida sosiaalisia tilanteita ja toisten tunteita (Ahonen ym. 2006, 109).

Lapsen sosiaalisilla taidoilla on suora yhteys hänen kykyynsä muodostaa ystävyysuhteita ikätovereihinsa. Lapsi tarvitsee aikuiselta saatuja vuorovaikutusmalleja toimivien sosiaalisten taitojen omaksumiseen. Aikuisen tehtävänä on mahdollistaa lapselle tilanteita, joissa tämä voi kohdata muita lapsia. Tarvittaessa aikuinen voi olla myös apuna lasten leikissä syntyvien ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa. (Ahonen ym. 2006, 54–55.) Tärkeää on, että aikuinen kannustaa lasta arvostamaan omia taitojaan ja elämäänsä sekä korostaa sitä, että aina ei tarvitse onnistua. (Cacciatore & Hurme 2008, 66–67.)

6 TUNNEKASVATUS

Tunnekasvatus sisältää tunteiden nimeämistä eli tunteiden sanallista kuvaamista sekä tunteiden tunnistamista eli tunteiden erottamista erilaisten vihjeiden avulla (Kalliopuska 2005, 208). Tunnekasvatuksen tarkoitus ja yksi tärkeimmistä tehtävistä on antaa lapsille hyvät valmiudet käsitellä erilaisia tunteita ja käyttää niitä (Jalovaara 2005, 110.)

Tunnetaidot auttavat tunteiden hallinnassa. Lasta voidaan auttaa esimerkiksi vähentämään pelkoja opettamalla hänelle tunnetaitoja. Lapsen itsetunto rakentuu paljolti sen pohjalta, miten hän saa palautetta toiminnastaan. Konkreettisella palautteella on siis suuri merkitys lapsen itsetunnolle. Jokaisen lapsen tulisi kokea onnistumisen elämyksiä ja tuntea itsensä hyväksi jossain asiassa. (Jalovaara 2005, 78, 109–110.)

Aikuinen auttaa lasta tunnetaitojen opettelemisessa vastaamalla lapsen tekoihin ja tunteisiin. Lapsen oppiessa omia tunteitaan on hänen helpompi ymmärtää myös kaverinsa tunteita. Kun opimme hyväksymään tai näyttämään myös vaikeita ja negatiivisia tunteitamme, selviämme myös paremmin itsemme ja muiden kanssa. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2005, 19.) Aikuisen tehtävänä on nimetä tunteita pienen lapsen puolesta. Esimerkiksi jos lapsi on hyvin kiukkuinen, täytyy aikuisen nimetä tunne kiukuksi. Lapsi ei itse kykene nimeämään tunteitaan, minkä vuoksi aikuisen apu on siinä ensiarvoisen tärkeää, sillä näin lapsi oppii ymmärtämään sisällään kuohuvia tunteitaan. Kun aikuinen on auttanut nimeämään lapsen tunteita, on lapsen seuraavan kerran kiukutellessaan helpompi sanoa olevansa vihainen sen sijaan, että esimerkiksi löisi toista. Aikuisen nimetessä lapsen tunteita tarkoittaa se myös sitä, että lapsen tunteet otetaan huomioon eikä niitä ohiteta. Jos lapsen tunteet jätetään huomioimatta, lapsi kokee, ettei hän saa näyttää tunteitaan ja myöhemmässä vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa hän saattaa jättää kaikki voimakkaat tunteensa näyttämättä. (Sinkkonen 2008, 104–105.)

Tunteet asetellaan yleensä ikään kuin arvojärjestykseen siten, että positiiviset tunteet ovat iloisia ja sallittuja ja negatiiviset tunteet taas kielteisiä ja vahingollisia.

Tämä asetelma tuottaa lapsille ongelmia, sillä he saattavat oppia, ettei ole sallittua näyttää negatiivisia tunteita, mikä tuottaa heille ahdistusta ja syyllisyyttä. Lapselle on tärkeää opettaa, ettei pelkkä tunne voi satuttaa ja sen voi ilmaista muille sanallisesti. Jos lapsi ei opi puhumaan pahan olon tunteestaan, on hänelle toinen luontainen tapa näyttää se esimerkiksi lyömällä. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2005, 32–33.) Vanhemman pitäisikin opettaa lapsille, että kaikkien tunteiden tunteminen on sallittua, mutta toimiminen niiden mukaan ei aina ole (Laine 2005, 70).

Puolimatkan (2004, 41–42) mukaan kasvattaja emme voi vaikuttaa lapsen tunteisiin, mutta niiden tiedostamiseen ja ilmaisuun voimme. Se millaisen merkityksen annamme tunteillemme, muokkaa tunnekokemusta tietynlaiseksi vahvistaen tai heikentäen tiettyjen tunteiden asemaa. Myös Laine (2005) vahvistaa tätä näkemystä sanoessaan, ettemme kasvattajina pysty vaikuttamaan lasten tunteisiin, temperamenttiin tai hermoston toimintaan. Voimme kuitenkin auttaa lasta tiedostamaan omia tunteitaan ja ottamaan huomioon muiden lasten tunteita. Etenkin lasten tunne-elämän kehityksen myönteiseen tukemiseen tulisi meidän kasvattajina kiinnittää huomiota. Päiväkotimaailmassa tulisi huomioida se, että lasten päivittäinen tapahtumajakso olisi erittäin selkeä ja lapselle ennalta tiedostettavissa. Tämä auttaa lasta saamaan vakaan ja ennustettavan toimintaympäristön, joka osaltaan auttaa lasta saamaan rauhallisen ilmapiirin itselleen sekä luo turvallisuuden tunnetta lapselle. (Laine 2005, 69–70.)

Tunnetaitoja kehittääkseen lapsi tarvitsee paljon keskustelua vanhemman tai muun kasvattajan kanssa. Sadut ja tarinat ovat esimerkillisen hyvä keino puhua lasten kanssa tunteista ja pohtia, kuinka tunteita voidaan ilmaista. Myös muiden lasten kanssa keskustelu tunteista on avartavaa, sillä lapset ovat hyvin uteliaita toistensa tunteista ja niiden syistä. Lapsen saadessa tukea omien tunteidensa tunnistamiseen ja käsittelyyn, on hänen helpompi ymmärtää myös muiden tunteita. (Laine 2005, 70.)

Lasten emotionaaliset reaktiot saattavat olla hyvinkin voimakkaita ja he näyttävät tunteitaan hyvin eri tavoin. Lapselle ominaista on esimerkiksi kiukutella, vastustaa auktoriteettia tai murjottaa yksin omassa rauhassa. Näissä tilanteissa kasvattajan kärsivällisyys ja lapsen hyväksyminen ovat oleellisia asioita. Hyväksymällä

lapsen erilaisia tunteenpurkauksia voidaan lasta auttaa tulemaan toimeen omien reaktioidensa kanssa ja auttaa häntä sietämään tunteellisia jännitteitä. Aikuinen voi esimerkiksi auttaa lasta pohtimaan syitä suuttumiseen ja opettaa lasta toimimaan eri tavoin tilanteissa, joissa hän helposti ärsyyntyy. On myös hyvä opettaa lapselle erilaisia keinoja, joilla lapsi voi rauhoitella itseään suututtuaan. (Laine 2005, 71–72.)

Päiväkotimaailmassa lasten tunnereaktioita ja tunnetaitoja voidaan tukea ja harjoitella päivittäin vastaantulevissa tilanteissa. Päiväkodissa olisi myös hyvä järjestää erilaisia toimintatuokioita, joissa tunteita käsitellään erilaisten menetelmien avulla sekä harjoitellaan niiden ilmaisua ja säätelyä. Tuokioissa lasten kanssa voisi puhua tunteista ja rohkaista heitä puhumaan omista tunteistaan. Ohjaajan tulisi myös itse käyttää tunnekieltä, jolloin lapsetkin rohkaistuvat omien tunteidensa ilmaisemiseen. Hyvä tapa opetella erilaisia tunteita on keskustella lasten kanssa siitä, mitkä asiat tuntuvat heistä esimerkiksi iloisilta, pelottavilta tai hyvältä. Myös erilaisten pelien ja leikkien kautta voidaan opetella tunnistamaan omia ja muiden tunteita. Tunteita voidaan myös kuvata maalaamalla, piirtämällä, äänillä tai vaikkapa liikkeillä. (Laine 2005, 72–73.)

Tunnetaitojen opetteleminen pitäisi sisällyttää jokapäiväiseen päiväkotij- ja koulumaailmaan. Jatkuvuus tunnetaitojen opettelemisessa on yhtä tärkeää kuin esimerkiksi jatkuvuus muidenkin oppiaineiden opettelemisessä. Kodin ja päiväkodin yhteistyö on tunnekasvatuksessa tärkeää esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi on kotoon tottunut ilmaisemaan avoimesti tunteitaan, jolloin kasvattajat haluavat turvata lapselle mahdollisuuden niiden ilmaisemiseen estoitta myös päiväkotimaailmassa. (Isokorpi 2004, 136.)

6.1 Draama ja nukken käyttö tunnekasvatuksessa

Barićin (1985) mukaan nukketeatteri soveltuu hyvin opetustyöhön päiväkodeissa, sillä se on monipuolinen ja antoisa toimintamuoto päiväkodin muiden toimintojen rinnalla. Nukke muuttuu lapsen mielikuvituksessa todelliseksi, ja lapsi samastuu nukkeen. Tämä auttaa lasta kokemaan opetettavan asian itselleen läheiseksi ja helpottaa uusien asioiden omaksumista. Seuraamalla nukkea lapsi oppii huoma-

maan mikä on oikein ja mikä väärin. On hyvä, jos lapsi saa mahdollisuuden vaikuttaa nukken toimintaan omilla huomautuksillaan ja ohjeillaan. Näin lapset voivat itse löytää uusia ratkaisuja tilanteisiin. Nukke auttaa lasta eläytymään toisen ihmisen osaan sekä antaa lapselle mahdollisuuden purkaa erilaisia tunteita. Myös Saaren (2001) mukaan nukken avulla lapsen on turvallista purkaa tunteita ja opetella niiden ilmaisua (Saari 2001, 16). Nukke auttaa lasta tutustumaan erilaisiin ihmisiin, uusiin ympäristöihin sekä arkipäivän tilanteisiin. Nukken avulla lapsi oppii myös äidinkieltä. Nukkea käsiteltäessä on muistettava puhua selkeästi ja eloisesti. Myös kielenkäytön tulee olla monipuolista ja vilkasta. (Barić 1985, 16, 23, 29.)

Tarinan kerronnassa nukke toimii tunteiden symbolina sekä selittäjänä. Nukken liikkeillä ja olemuksella pyritään kuvaamaan juuri olennaisimmat piirteet sen kuvaamasta hahmosta tai tarinasta. Kun lapsille kerrotaan tarinaa nukken avulla, se mahdollistaa turvallisen etäisyyden ottamisen käsiteltävään asiaan. Nukken avulla voidaan käsitellä vaikeitakin asioita ja elämäkokemuksia siirtämällä ne nukken muotoon. Nukken avulla voidaan myös turvallisesti käsitellä ja opetella tunteita aina vihasta rakkauteen. (Saari 2001, 2–3, 16.)

Draama sanan alkuperä on kreikankielisessä *dromena*-sanassa, joka tarkoittaa ”rituaalisen toiminnan valmistamista”. Draaman vastine suomenkielessä on ilmaisutaito. Draaman ei aina tarvitse olla juhlallista ja vaateliasta, vaan sitä voidaan hyödyntää hyvin arkisissakin tilanteissa. Yksi draaman alakäsitteistä on pedagoginen draama, jolla tarkoitetaan kasvatuksellista ja opetuksellista toimintaa. Siihen sisältyvät luovat ja teatterinomaiset keinot sekä ilmaisun eri osa-alueet kuten sana, ääni, kuva, liike ja musiikki. Aikuisen osuus pedagogisessa draamassa on merkittävä, sillä hänen tehtävänä on motivointi, suunnittelu ja tavoitteiden asettaminen. (Helenius, Jäälinoja & Sormunen 2000, 20–23.) Myös Vilenin ym. (2002) teoksessa puhutaan pedagogisesta draamasta, jonka tavoitteena on kasvatus ja oppiminen. Draaman avulla tavoitellaan myös luottamuksellisuutta ja sitä kautta itseilmaisun rohkeuden lisääntymistä. (Vilen ym. 2002, 276, 278.)

Lasten draamatyöskentelyssä nähdään tärkeinä eräiden sosiaalisten perustaitojen opettelu, kuten erilaisten tunteiden tunnistaminen, reiluus kavereita kohtaan, kuuntelemisen taito sekä vuoron odottaminen. Draaman avulla lasten kanssa voi-

daan harjoitella toisen asemaan asettumista ja toisen tunteiden tunnistamista. Lapsi näyttää tunteitaan ja tulee parhaiten draamaan mukaan siten, että aikuinen ensin eläytyy johonkin roolihahmoon ja saa sen kautta lapsen mukaan toimintaan. Nukke toimii tässä asiassa hyvänä apuna, johon lapsi voi eläytyä. (Walamies 2007, 37, 39.)

Draaman kautta voidaan stimuloida todellisuutta tai esittää asioita vertauskuvauksellisesti. Vilenin ym. (2002) mukaan draama on myös erinomainen työtap kaikessa oppimisessa. Pedagogisesta draamasta voidaan rakentaa pitkiä draamaprosesseja, jotka toimivat ryhmän toiminnan perustana. (Vilen ym. 2002, 276–277.)

Draamaa suunniteltaessa on tärkeää, että ohjaaja on tietoinen siitä, mitä haluaa draaman kautta saavuttaa. Hänen tulisi draamaansa varten valita sellaisia asioita, jotka vaikuttavat juuri hänen lapsiryhmänsä lapsiin. Draaman avulla lasta voidaan ohjata valintojen tekoon, pohtivaan ajatteluun sekä auttaa lasta ymmärtämään niin itseään kuin myös maailmaa, jossa hän elää. (Helenius ym. 2000, 17, 27.) Lapsille voidaan opettaa monenlaisia asioita draamatuokioiden avulla. Draaman avulla käsitellään arkipäiväisiä, mutta kuitenkin kuvitteellisia ja jännittäviäkin asioita. (Heinonen 2000, 219.)

Nuken käyttö lapsiryhmässä on hyvä tapa luoda lämmin ja myönteinen ilmapiiri lasten ja aikuisten välille. Nuken tullessa mukaan lasten keskittyminen sekä tarkkaavaisuus lisääntyvät huomattavasti. (Helenius ym. 2000, 38.) Nukke on myös oiva väline lapsen rohkaisuun sekä kommunikaation kannustamiseen. Lapsi kokee nukelle puhumisen helpoksi ja nukelta on myös helppoa kysellä asioita. (Helenius ym. 2000, 39.)

6.2 Satujen ja tarinoiden merkitys tunteiden opettelussa

Lapsen maailmassa saduilla ja tarinoilla on suuri merkitys. Tarinoiden ja satujen avulla voidaan auttaa lasta ilmaisemaan itseään ja kasvattaa lapsen luottamusta omiin kykyihinsä. Varhaiskasvatuksessa kirjallisuuden eri lajit kuuluvat jokapäiväiseen toimintaan; niiden avulla lasta voidaan tutustuttaa ympäröivään maailmaan ja tukea lapsen kielellistä kehitystä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 19.)

Satuja ja tarinoita on käytetty jo satoja vuosia lasten kasvatuksessa ja hoidossa. Niiden avulla on viihdytetty lapsia sekä käytetty runsaasti myös kasvatuksellisiin tarkoituksiin. Satujen ja tarinoiden avulla lapsille on opetettu esimerkiksi hyvän ja pahan eroja sekä oikean ja väärän olemusta. Nykyään lastentarhanopettajat ja päiväkodin muut työntekijät käyttävät satuja ja tarinoita paljon myös esimerkiksi teatterinukke-esitysten ja draaman valmistamiseen. (Walamies 2007, 34.)

Sadut sekä tarinat sopivat hyvin draamaan ja niiden avulla on helpompi saavuttaa erilaisia tavoitteita. Satuja ja tarinoita voi helposti käyttää eri tavoin draamakasvatuksen tukena. Niiden avulla lapselle voidaan kertoa monenlaisista tunteista ja asioista kuten esimerkiksi rohkeudesta, myötätunnosta, hyveistä ja paheista tai vaikkapa pelokkuudesta. Satujen avulla lasta voidaan johdatella ristiriitaisiin tilanteisiin, mutta myös johdatteleminen niiden ratkaisemiseen on tärkeää. Lapsen kannalta hyvässä sadussa on aina onnellinen loppu. (Walamies 2007, 43–44.)

Saduilla ja tarinoilla voidaan tukea lapsen kehitystä. Sadun ei kuitenkaan tulisi suoranaisesti olla opettava satu, sillä silloin siitä voi kadota sadun lumous. Satujen avulla voidaan käsitellä mitä vain tunteita, kuten esimerkiksi kateutta ja ulkopuolisuutta siten, että lapsi saa sadun kautta uskoa näistä tunteista selviämiseen. (Sinkkonen 2008, 250, 257.) Nykyisessä tietokonepelien ja videoiden valloittamassa maailmassa olisi ensiarvoisen tärkeää, että lapsille kerrottaisiin joskus satuja aivan omin sanoin. Tällä tavoin sadusta saadaan parhaiten irti kaikki sen symboliset ja ihmissuhteisiin liittyvät merkitykset. Myös lapsen oman mielikuvituksen

rikastuttamisen vuoksi sadun kerronta omin sanoin on tärkeää. Satujen avulla lapsi saa turvallisesti kokea erilaisia tunteita ja samaistumalla sadun hahmoihin lapsi saa voimaa omalle selviytymiselleen. (Helenius ym. 2000, 29–31.)

Lapselle voi olla vaikeaa heti tarinan kerronnan jälkeen puida tarinan tapahtumia ja kertoa niistä mielipiteitään. Lapselta voidaan kuitenkin kysyä, jäikö jokin tietty kohta tarinasta mieleen tai mikä oli mielenkiintoisin kohta tarinassa. Keskustelua parempi tapa on kuitenkin antaa lapsen purkaa tarina piirtämällä tai maalaamalla paperille. (Helenius ym. 2000, 38.)

6.3 Leikin merkitys tunteiden opettelussa

Leikkiminen on lapselle hyvin ominainen tapa toimia ja ajatella. Silloin kun lapsi toimii itselleen mielekkäällä tavalla, hän ilmentää tunteitaan sekä ajatteluaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 20.) Leikillä on suuri merkitys lapsen kehitykselle, sillä sen avulla lapsi voi vapaasti kokeilla taitojaan ja testata rajojaan eikä hänen tarvitse pelätä epäonnistumista. Leikkiminen myös kehittää mielikuvitusta ja luovuutta, sillä ilman niitä leikkiminen ei ole mahdollista. (Mäntynen 1997, 15.) Leikin kautta lapsi kokee mielihyvää ja iloa sekä saa onnistumisen kokemuksia. Leikin merkitys niin lapsen kognitiiviselle, kielelliselle, emotionaalille kuin sosiaalisellekin kehitykselle on suuri. (Hiitola 2000, 8.)

Leikkiminen on yksi parhaista keinoista opetella tunnetaitoja. Sen avulla voi opetella tunteiden tunnistamista, tuottamista muille tai kokemista omakohtaisesti. (Isokorpi 2004, 127.) Leikin avulla lapsi pystyy kokeilemaan sellaisia asioita, joita ei normaalista saisi tehdä. Lapsi voi esimerkiksi leikin avulla ilmaista aggressiivisiä impulssejaan, joiden toteuttaminen todellisuudessa johtaisi rangaistukseen. Lapselle on ominaista työskennellä myös emotionaalisten ongelmien kanssa leikin kautta. Tunnetasapainon kannalta on tärkeää, että lapsi voi toteuttaa jotakin toimintaa, jonka ensisijainen tarkoitus ei ole todellisuuteen sopeutuminen. (Hiitola 2000, 31, 34.)

Leikkiminen toimii myös apuna silloin, kun lasta totutetaan uusiin ja lapselle pelottaviin asioihin. Esimerkiksi lapselle lääkärissä käynti tai sairaalassa oleminen voivat olla sellaisia pelottavia asioita, joihin voidaan etukäteen leikin kautta tutustua. Leikkiä voidaan käyttää myös ilon tai viihtyvyyden luomiseen ja erilaisten leikkivälineiden avulla voidaan vaikuttaa siihen, mihin tarkoitukseen leikkiä käytetään. Esimerkiksi sellaiset leikkivälineet, jotka antavat lapselle palautteen hänen toiminnastaan, ovat todettu hyvin kehitystä tukeviksi leikkivälineiksi. (Hiitola 2000, 35, 38–39.)

Sosiaalisen leikin avulla voidaan mitata lapsen kehittyneisyyttä tai jotakin lapsen identiteettiin liittyvää asiaa. Sen avulla tarkastellaan lapsen kognitiivisia sekä sosiaalisia taitoja. Sosiaalisen leikin piirteisiin kuuluvat muun muassa leikin suunnittelu, tunteiden ilmaisu sekä leikille asetetut rajat. Leikin suunnittelussa lapsi valitsee leikin ja päättää mitä siinä tehdään. Suunnitteluun kuuluu myös leikkivälineiden valinta sekä roolien valinta. Tunteiden ilmaisu sosiaalisen leikin avulla on lapselle yleensä positiivinen kokemus. Sosiaalisen leikin avulla ilmaistaan siis enemmän positiivisia kuin negatiivisia tunteita. Rajojen asettaminen leikille ei ole lapselle aina helppoa, ja joskus fantasialeikki saattaa liian paljon todelliseen maailmaan. Silloin lapsi kaipaa selkeää rajaa leikin ja tosimaailman välille. Iän mukana tuoma kehitys parantaa lapsen kykyä asettaa leikille selkeät rajat ja hallita omia fantasioitaan. (Hiitola 2000, 35–36.)

Vakava sairaus tai lapsen pitkäaikainen oleminen laitoksessa ovat haitallisia lapsen emotionaaliseen kehitykselle, ja nämä nostavat riskiä tunnehäiriöiden syntymiselle. Leikkiä voidaan silloin käyttää terapeutisena välineenä. Tällöin puhutaan terapeutisesta leikistä. Terapeuttinen leikki ei ole kuitenkaan sama asia kuin leikkiterapia, sillä siinä ei käytetä psykoterapiaa. Terapeuttisessa leikissä aikuisen ohjauksen rooli on suuri. Aikuinen ja lapsi yhdessä leikkimällä pyrkivät selviytymään lapsen raskaiden kokemusten ylitse ja samalla aikuinen havainnoi ja tarkkailee lapsen leikin kehitysvaiheita. (Hiitola 2000, 42, 44–45, 47.)

Terapeuttisessa leikissä on nuken käytöllä huomattu olevan hyviä vaikutuksia lapselle. Sen avulla voidaan käsitellä lapsen kanssa häntä mietittyttäviä asioita, tulkita lapsen tunteita, arvioida lapsen emotionaalista tilannetta sekä esimerkiksi opettaa

lasta erilaisiin tilanteisiin. Nukkeja voidaan käyttää korvaamaan todellisia ihmisiä ja kuvata sen avulla tilanteita, joita lapsi joutuu kokemaan. Lapsi voi itse nukella leikkiessään kuvata tilanteita, jotka häntä mietityttävät tai kauhistuttavat, minkä perusteella aikuinen voi joko auttaa ja tukea lasta hänen tunnereaktioidensa käsittelyssä tai korjata lapsen vääristyneet mielikuvat tapahtumista. (Hiitola 2000, 84.)

7 TOIMINTAKERRAT

Halusimme luoda toimintatuokioistamme jatkumon ja pitää tuokioiden rakenteen samanlaisena kaikkina kuutena kertana. Tärkeänä pidimme erityisesti sitä, että tuokioissamme on selkeä alku ja loppu, mikä auttaa lasta ennakoimaan tapahtumia ja luomaan hänelle siten turvallisuuden tunteen.

Toimintakerroilla lasten mukana oli joka kerralla lastentarhanopettaja, joka oli kyseisen päiväkodin työntekijä. Jokaisen tuokion jälkeen jaoimme mukana olevalle ohjaajalle havainnointi-/palautelomakkeen (LIITE 4), jonka hän täytti toimintakerran jälkeen ja sitä kautta saimme palautetta toiminnastamme. Yksi opinnäytetyömme tavoitteista oli kehittää päiväkodin tunnekasvatustoimintaa ja antaa heille ideoita, miten sitä voisi toteuttaa. Tämän vuoksi toivoimmekin, että saisimme jokaiselle toimintatuokiollemme mukaan päiväkodin oman työntekijän. Emme olleet miettineet työntekijälle toiminnassamme havainnoinnin lisäksi muunlaista roolia, mutta tuntui luontevalta, että tämä oli osallisena toiminnassamme lasten mukana. Samalla hän olisi lapsille tuttu aikuinen ja lisäisi etenkin ensimmäisillä kerroilla lasten turvallisuuden tunnetta.

Toimintatuokiomme kestivät 45 minuutista tuntiin. Käytössämme oli päiväkodin kaksi tilaa, joista toisessa ollessamme istuimme lattialla patjojen päällä ja toisessa taas pöydän ääressä. Valitsimme tilan tuokiolle suunnitellun toiminnan mukaan, sillä toinen tila sopi paremmin leikeille kun taas toinen tila oli ihanteellinen askartelulle ja muulle pöytätyöskentelylle. Ensimmäisellä kerralla jätimme päiväkotin

postilaatikon, jonne lapset sekä aikuiset saivat jättää palautetta ja postia Keijo-käsinukelle koko kuuden toimintakerran ajan.

Toimintakertojemme runko oli seuraavanlainen:

1. Yhteinen kokoontuminen lattialle tai pöydän ääreen ja kuulumisten vaihtaminen
2. Käsinuken saapuminen huoneeseen ja sen kertoma tunteeseen liittyvä tarina
3. Tarinan käsittely ja keskustelutuokio kuvakorttien avulla
4. Yhteiset leikit tai askartelu
5. Kalenterin täyttäminen ja palautteen keruu lapsilta nallekorttien avulla
6. Loppulaulu.

Aloitimme jokaisen toimintakertamme kokoontumalla yhteen joko lattialle tai pöydän ääreen. Ohjasimme lapset istumaan omille paikoilleen siten, että joka toisella paikalla istui tyttö ja joka toisella poika. Tällä halusimme estää ennakolta mahdolliset levottomuudet ja ylimääräisen puheen. Aluksi kyselimme lapsilta heidän kuulumisiaan ja kerroimme hiukan myös omiamme. Näin pyrimme siihen, että kaikki tuntuivat itsensä tervetulleiksi ja kuulluiksi ryhmässämme. Alkujuttelun jälkeen mietimme yhdessä lasten kanssa, onko Keijo-käsinukke tullut paikalle tänä aamuna, jonka jälkeen toinen meistä kävi tarkistamassa asian hakien käsinuken paikalle. Sillä aikaa muu ryhmä jutteli Keijosta ja mietti sen kuulumisia. Toisinaan lapsilta saattoi kuulla kommentteja, kuten ”se on vaan käsinukke”, mutta yleensä lapset syventyivät miettimään esimerkiksi sitä, millä kulkuvälineellä Keijo on matkustanut paikalle.

Käsinuken saapuessa huoneeseen se tervehti lapsia iloisesti ja halusi tietää, mitä lapsille kuuluu. Se kertoi hiukan myös omasta kuluneesta viikostaan ja matkastaan päiväkodille. Tällä halusimme luoda tuttavallisen kontaktin lasten ja käsinuken välille sekä antaa lapsille vaikutelman, että käsinukke on mielissään nähtyään juuri nämä lapset. Tämän jälkeen käsinukke ojensi mukanaan tuomansa pussin toiselle ohjaajalle ja alkoi kertoa tarinaa päivän tunteeseen liittyen. Tarinan

avulla tarkoituksenamme oli tuoda esille tuokion teemaan liittyvä tunne ja antaa lapsille mahdollisuus samaistua kertomuksen hahmoihin.

Tarina siirtää lapsen maailmaan, jossa voi käsitellä asioita, joista muuten ei ehkä voisi puhua. Tarinan avulla ongelmat ja tunteet voidaan ulkoistaa roolihahmojen kokemuksiksi. Lapsi saa tarinan avulla tutustua myös sellaisiin tunteisiin, jotka ovat olleet hänelle aiemmin tuntemattomia tai jopa kiellettyjä. (Saari 2001, 56.)

Ennen tarinan kertomista emme millään lailla tuoneet tunne-teemaa esille, vaan halusimme lasten nimenomaan hoksaavan sen itse samaistumisen kautta. Tarinan jälkeen käsinukke kertoi jatkavansa matkaansa ja tulevansa jälleen seuraavalle viikolla lapsia tapaamaan. Kerronnan osuus tuokion alussa oli yleensä noin kymmenen minuuttia.

Käsinuken poistumisen aikana toinen ohjaajista avasi pussin ja antoi lasten vuorotellen nostaa sieltä kuvia. Olimme itse piirtäneet kuvat tarinaan pohjautuen ja niitä oli jokaisella kerralla noin viisi. Kuvilla halusimme ilmentää tarinaan liittyviä tunnelmia ja sen merkittäviä tapahtumia sekä helpottaa tarinan muistamista ja siihen liittyvää keskustelua. Kuvien lisäksi olimme laatineet valmiita kysymyksiä tarinaan ja tuokion tunteeseen liittyen. Kysymysten oli tarkoituksena toimia keskustelun pohjana ja auttaa lapsia pohtimaan tiettyä tunnetta. Keskustelun jälkeen keräsimme kortit takaisin pussiin ja kerroimme lapsille, mitä teemme seuraavaksi.

Tämän jälkeen siirryimme yleensä joko leikkiin, peliin tai askarteluun, jonka olimme suunnitelleet kunkin toimintakerran aiheeseen liittyen. Toiminnalla pyrimme luomaan yhteishenkeä ryhmäläisten välille, lisäämään turvallisuuden tunnetta ja luottamusta meidän ja lasten kesken sekä tekemään tuokiosta lapsille mielekkään kokonaisuuden. Leikin jälkeen rauhoituimme omille paikoillemme ja mietimme yhdessä lasten kanssa, mikä tunne kuvasi tämänkertaista tuokiota. Tässä meillä oli apunamme toimintakalenterimme ja siihen liittyvät tunnekuvakortit, joita oli yksi jokaiselle toimintakerralle (LIITE 7). Lapset saivat kuvien perusteella valita parhaiten sopivan tunteen. Mietimme lasten kanssa yhdessä esimerkiksi sitä, mikä tunne voisi kuvata tarinan tapahtumia parhaiten. Yleensä valinta oli yk-

simielinen eikä epäselvyyksiä juurikaan ilmennyt. Kiinnitimme oikean kuvan kalenteriin ja laskimme yhdessä, montako toimintakertaa oli vielä jäljellä.

Kalenterin jälkeen keräsimme lapsilta kyseisestä kerrasta palautteen nallekorttien avulla (LIITE 2). Nallekorteissa ilmeinä olivat surullinen, totinen, hämmästynyt, iloinen ja riemukas. Lapset saivat ottaa kortin sen mukaan, miltä heistä kyseinen aamu oli tuntunut. Nallekorttien valinta oli lapsille yleensä todella odotettu hetki. Annoimme lapsille tilaisuuden myös kertoa omin sanoin tunnelmistaan tuokion lopussa. Uskoimme, että palautteen anto oli lapsille tärkeää ja siten he saivat kokemuksen kuulluiksi tulemisesta. Palautteen avulla saimme ohjaajina käsityksen siitä, olivatko lapset pitäneet toimintaa mielekkäänä. Jokaisen kerran lopetimme yhteiseen loppulauluun, jonka lauloimme käsi kädessä seuraavin sanoin: *Kenelle, kenelle ojennan käteni, ketä saan, ketä saan auttaa päivittäin? Sinulle, sinulle ojennan käteni, sua saan, sua saan auttaa päivittäin.* Loppulaululla halusimme luoda yhteisen lopetuksen ja toistuvuudella auttaa lapsia ennakoimaan tuokion loppumista ja siirtymistä päiväkodin muuhun toimintaan.

Jokaiselle toimintakerralle valitsimme yhden tunteen, jota käsitelimme erilaisin menetelmin tuokion aikana. Tunteet joita valitsimme, olivat selkeitä ja helppokäsitteisiä perustunteita, joita jokainen meistä tuntee jokapäiväisessä elämässä. Valitsemamme tunteet olivat seuraavat:

- rohkeus
- suru
- viha
- ilo
- rakkaus
- pelko

7.1 Rohkea Tiko-hiiri

Ensimmäiselle toimintakerralle valitsimme tunteeksi rohkeuden. Rohkeus sopi tunteena hyvin nimenomaan ensimmäiseen kertaan, sillä se konkretisoitui jollain lailla juuri siinä hetkessä, missä lapset nyt olivat – uudessa tilanteessa uusien ihmisten kanssa. Kullberg-Piilolan ja Peltosen (2000) mukaan rohkeus tarkoittaa eri-ikäisille lapsille erilaisia asioita. Jollekin se saattaa tarkoittaa toisen ihmisen pelastamista heikoilta jäiltä ja joillekin esimerkiksi luokan edessä ääneen laulamista. Rohkeus ja pelko kulkevat käsi kädessä, eikä rohkeutta ole ilman pelkoa. Lapsia tulisi kannustaa rohkeuteen, eli pelkojensa voittamiseen ja kehua häntä silloin kun hän uskaltaa tehdä jotakin, jota vielä vähänaikaa sitten pelkäsi. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 138.)

Ensimmäisen toimintakerran suunnittelu oli vaikeaa, koska emme olleet tavanneet lapsia etukäteen ja emme siksi voineet suunnitteluvaiheessa soveltaa toimintamme sisältöä kohderyhmämme lapsiin sen kummemmin. Ensimmäisen kerran suunnitteluun käytimmekin aikaa huomattavasti enemmän kuin muihin kertoihin. Suunnittelulla halusimme lieventää omaa jännitystämme ja samalla lisätä itsevarmuuttamme ohjaustilanteessa, jossa lapsiryhmä oli täysin uusi. Suurimpia huolenaiheitamme ennen toiminnan alkua olivat lapsiryhmän koko ja sen mahdolliset levottomat lapset. Vahvuuksinamme taas pidimme omaa innostuneisuuttamme ja hyvää suunnittelua.

Halusimme luoda ensimmäisellä kerralla turvallisen ilmapiirin tilanteeseen ja siten helpottaa tutustumista meidän ohjaajien ja lasten välillä. Draama tuo tutustumistilanteeseen oman edesauttavan elementtinsä. Halusimme juuri Keijokäsinuken avulla rakentaa sillan aikuisten ja lasten maailman välille. Keijo toimi ikään kuin kolmantena ohjaajana, omana persoonanaan tilanteessa ja sen tarkoituksena oli muodostua yhdistäväksi tekijäksi meidän ja lasten välille. Olimme testanneet käsinuken käyttöä jonkin verran ennen ensimmäistä toimintakertaa, mutta otimme myös huomioon sen, että uuden kohderyhmän edessä käsinukke saa helposti uusia persoonallisuuspiirteitä ja sen ns. luonne muokkautuu toiminnan aikana kohderyhmälle sopivaksi.

Ensimmäinen toimintakertamme sattui olemaan juuri syyslomaviikolla, jolloin puolet ryhmämme lapsista oli poissa. Olimme aikaisemmin tarkistaneet päiväkodin henkilökunnalta lasten läsnäolon sillä viikolla, mutta poissaolot olivat selvinneet vasta muutamaa päivää ennen aloitustamme. Emme kuitenkaan kokeneet poissaoloja kovin suurena ongelmana, sillä olimme suunnitelleet toiminnan siten, että sen pystyi toteuttamaan myös pienemmän lapsiryhmän kanssa. Hyvinä puolina tässä koimme sen, että pienempään ryhmään oli helpompi tutustua ja tilanne olisi mahdollisesti rauhallisempi. Huonona puolena oli ehdottomasti se, että toimintakertoja oli ainoastaan kuusi ja poissaolevilta lapsilta jäisi tärkeä ensimmäinen tutustumiskerta väliin.

Ennen kuin toimimme Keijo-käsinuken paikalle, halusimme selvittää lapsille hieman sitä, keitä me olimme ja miksi olimme päiväkodilla. Kerroimme omat nimemme ja sanoimme tulevamme koulusta tekemään lasten kanssa kaikenlaista mukavaa. Emme tuoneet tässä vaiheessa tunneteemaa millään lailla esille, sillä uskoimme sen ainoastaan hämmentävän lapsia. Olimme valmistaneet kuuden keran kalenterin, jonka kiinnitimme seinälle havainnollistamaan lapsille sitä, montako kertaa tulemme paikalle. Tällä halusimme tuoda lapsille ennakoitavuutta ja johdonmukaisuutta ohjaukseen ja siten lisätä myös turvallisuuden tunnetta.

Jokainen lapsi sai tämän jälkeen kertoa oman nimensä, jonka perään tervehdimme lasta nimeltä ja ojensimme hänelle nimilapun paitaan kiinnitettäväksi. Täten pystyimme kohtaamaan jokaisen lapsen yksitellen ja edesauttaa tutustumista luomalla kontaktin kuhunkin yksilönä. Olimme miettineet myös säännöt toiminnallemme, jotka kävimme läpi yhdessä lasten kanssa. Kyselimme ensin lapsilta hieman päiväkodissa vallitsevia sääntöjä, jotka olivat hyvin samanlaisia omaa toimintaamme varten mietittyjen sääntöjen kanssa. Yhteisiksi säännöiksi sovimme aikuisen kuuntelemisen ja tottelemisen, toisten lasten kunnioittamisen sekä viittaamisen puheenvuoroa halutessa.

Tämän jälkeen kerroimme lapsille, että mukanamme on myös ystävämme, joka odottaa luultavasti jo malttamattomana oven takana. Toinen ohjaajista haki Keijo-käsinuken eteisestä, minkä aikana toinen jäi lasten kanssa pohtimaan, kuka tämä

ystävä voisi olla ja miltä se voisi näyttää. Lapset kertoivat jännittävänsä uuden vieraan saapumista. Keijo-käsinukke tuli paikalle hieman ujoitellen ja hämmästellessään uusia lapsia. Hän kertoi olevansa hiukan jännittynyt tullessaan aivan uuteen paikkaan. Lapset kuuntelivat ja katselivat Keijoa hyvin keskittyneesti ja hymyillen, minkä uskoimme olevan merkki siitä, että ensikohtaaminen lasten ja käsinuken välillä oli onnistunut.

Keijo kertoi matkustaneen Kanervalaksosta varta vasten näiden lasten takia. Keijo toisti jokaisen lapsen nimen nimilapuista lukien. Näin halusimme luoda lapsille sellaisen tunteen, että käsinukke oli tullut paikalle jokaista heitä varten. Keijo kertoi lapsille tuntevansa pienen hiiren kaukana Vuorenrinteen kylässä. Tämänkertainen tarina kertoikin tästä hiirestä, joka pienuudestaan huolimatta sai tehtäväkseen suuren, rohkeutta vaativan teon. Tarinan olimme keksineet itse ja opetelleet sen ulkoa ohjaustilannetta varten (LIITE 9).

Keijo oli tuonut mukanaan pussin, joka sisälsi tarinaan liittyviä kuvia. Kuvat olimme piirtäneet itse ja niitä oli tällä kerralla viisi erilaista. Kuvilla halusimme tuoda esille tarinassa esiintyviä erilaisia tunnetiloja sekä helpottaa keskustelua aiheesta lasten kanssa. Tällä kerralla kukin lapsista sai nostaa pussista yhden kuvan, jotka sitten asettelimme lattialle kaikkien nähtäväksi. Alun perin meillä oli ollut tarkoituksena nostaa kuvat pussista ennen tarinan kerrontaa, mutta muutimme ideamme juuri ennen ensimmäistä toimintakertaa. Syynä tähän oli se, että uskoimme kuvien vievän huomion pois käsinukesta sekä rajoittavan lasten mielikuvituksen käyttöä tarinan kerronnan aikana. Kuvien avulla esitimme lapsille muun muassa seuraavanlaisia kysymyksiä tarinaan liittyen: ”Miltä Tikosta tuntui olla Vuorenrinteen pienin hiiri?, Miltä Hoppulista tuntui, kun hän oli Vuorenrinteen vahvin ja suurin hiiri?, Mitä kaikki Vuorenrinteen eläimet ajattelivat kun Tiko oli pelastanut Hoppulin? sekä Miltä rohkea ihminen näyttää?”.

Ensimmäisellä kerralla keskustelua ei syntynyt kovin paljoa. Olimme täysin vieraita ja uusia aikuisia lapsille, joten tämä saattoi vaikuttaa keskustelun niukkuuteen. Aluksi ajattelimme kysymysten olleen liian vaikeita, mutta ohjaajan antamasta palautteesta käy ilmi, että meidän olisi hänen mielestään pitänyt enemmän rohkaista ja patistella lapsia puhumaan. Itse koimme tilanteen niin, ettemme ha-

lunneet pakottaa ketään puhumaan ja olimme ehkä siksi liiankin varovaisia. Lapset osasivat kuitenkin hyvin tarkasti kertoa tarinasta ja he selkeästi ymmärsivät, että rohkeus oli ensimmäisen kerran aiheena. Rohkeus-sana toistui lasten vastauksissa moneen kertaan, eikä lapsilla ollut lopussa vaikeuksia valita kalenteriin kiinnitettävistä tunnekorteista toimintakertaa vastaavaa rohkeus-korttia sen kerran tunteeksi.

Tarinan jälkeen leikimme *kommervenkkaa* -leikin. Leikkiminen oli hyvä kevennys istumiselle, sillä siinä lapset saavat liikkua vapaasti tilassa. Leikin tarkoituksena on ensin liikkua rummutuksen tahtiin vapaasti tilassa, jonka jälkeen arvata, kuka on peiton alle kadonnut lapsi. Valitsimme tämän leikin, koska uskoimme sen konkretisoivan lapsille rohkeutta: vaatii uskallusta olla pimeän peiton alla. Lisäksi leikin tarkoituksena oli tutustua lapsiin ja luoda kontaktia ohjaajien ja lasten välille.

Leikin jälkeen keräänyimme taas omille paikoillemme ja lapset saivat nallekorttien avulla antaa palautetta toimintakerrasta. Selitimme heille aluksi nallejen ilmeiden merkityksen ja korttien tarkoituksen. Kolme lasta valitsi hymyilmeen, yksi lapsi totisen ja yksi hämmästyneen. Tämän jälkeen kävimme yksitellen läpi, minkä ilmeen kukin lapsista valitsi ja miksi. Emme olleet varmoja, ymmärsivätkö kaikki lapset korttien valinnan tarkoitusta. Päättelimme tämän siitä, että esimerkiksi yksi lapsista valitsi totisen kortin, vaikka hän kuitenkin kertoi, että ”on ollut kivaa”.

Seuraavaksi valitsimme toimintakalenteriimme sopivan kuvan. Kutakin tunnetta kohden oli yksi kuva, ja näistä kuvista lasten oli tarkoitus valita rohkeutta parhaiten ilmentävin. He olivat yksimielisiä kuvan valinnasta – epäselvyyksiä ei näyttänyt olevan. Tästä päättelimme, että lapset olivat oivaltaneet sen, mitä rohkeus on. Kiinnitimme kuvan kalenteriin ja laskimme yhdessä, montako kertaa tuokioita oli vielä jäljellä. Ensimmäisellä kerralla toimimme mukana myös postilaatikon, jonka jätimme päiväkodille. Kerroimme lapsille, että laatikkoon he voivat laittaa postia, joka on osoitettu Keijolle ja meille. Lapset alkoivat innostuneena taputtaa käsiään kuultuaan tästä mahdollisuudesta. Tuokion loppuksi lauloimme vielä loppulaulun. Laulu oli lapsille vieras, mutta uskoimme heidän oppivan tämän lyhyen

laulun nopeasti. Halusimme pitää loppulaulun samana jokaisella kerralla, sillä se toisi näin konkreettisen ja tutun lopun jokaiselle tuokiolle. Laulun aikana seisimme kaikki piirissä käsi kädessä, millä halusimme luoda turvallisen ja lämpimän tuntuksen lopetuksen. Tämän jälkeen kiitimme lapsia mukavasta tuokiosta ja sanoimme tapaavamme jälleen viikon kuluttua. Päiväkodin työntekijä johdatti lapset takaisin omiin ryhmiinsä.

Tuokion jälkeen kirjoitimme opinnäytetyön päiväkirjaa, jossa totesimme eräitä muutoksen kohteita, joita halusimme parannella seuraavia toimintakertoja varten. Seuraavassa pieni ote päiväkirjasta:

Tarinaan liittyvää keskustelua ei paljonkaan syntynyt. Tämän vuoksi päätimme, että seuraavalla kerralla emme kysele lapsilta tarinasta ”miltä jostakin tuntui”, koska siihen heidän oli vaikeaa vastata. Kyselemme ennemminkin kuvien avulla esimerkiksi ”mitä joku teki, ja helpottiko se tilannetta”.

7.2 Surullinen Otso Onninen

Toisen toimintakertamme aiheena oli suru. Tavoitteenamme oli tarinan avulla kertoa, miten suru ilmenee ja miten surusta voi päästä yli. Tärkeänä pidimme myös sitä, että lapset saisivat eväitä surun tunnistamiseen niin itsessään kuin muissakin ihmisissä. Tällä kerralla keskityimme myös yhdistämään ilmeitä ja tunteita toisiinsa.

Lapselle suru saattaa tulla hyvin monestakin eri asiasta. Yleensä se ilmenee pettymyksen seurauksena, esimerkiksi jonkun tavaran mennessä rikki, toisen ollessa ilkeä lapselle tai jos lapselta kielletään jokin asia. Lapsen kannalta tärkeää olisi oppia tunnistamaan surunsa ja puhumaan siitä jollekin toiselle ihmiselle. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 117, 125.)

Surun valitsimme toisen toimintakerran tunteeksi, sillä alkuperäisen suunnitelman mukaan meidän oli tarkoitus vuorotella positiivisten ja negatiivisten tunteiden vä-

lillä. Mukana oli kahdeksan lasta sekä lastentarhanopettaja, joka oli sama kuin aiemmalla kerralla. Aloitimme toisen toimintakerran kertaamalla keitä olemme ja mistä tulemme, sekä kertaamalla myös ryhmän säännöt ja kertomalla hieman Keijosta. Ryhmässä oli mukana viisi uutta lasta ja kolme lapsista oli mukana myös ensimmäisellä kerralla. Jaoimme lapsille taas nimilaput, jotta kontaktin luominen lapsiin olisi sujuvampaa ja meidän oli helpompi puhutella heitä. Lapset olivat itse innoissaan omista nimilapuistaan ja esittelivät niitä ylpeänä toisilleen. Keijokäsinuken tullessa paikalle lapset esittelivät vielä itsensä hänelle ja Keijo kertoi itsestään samat asiat kuin edelliselläkin kerralla. Näin kaikki ryhmämme lapset olivat tutustuneet Keijoon.

Keijo kertoi tarinan suruun liittyen. Tarina kertoi surullisesta karhusta Otso Onnisesta, joka kaipasi lohdutusta. Lohdutuksen Otson suruun tarjosivat lopulta Otson ystävät. Tällä kerralla tarina oli hieman lyhyempi kuin ensimmäisellä kerralla, sillä huomasimme edellisen tuokion aikana lapsissa pientä levottomuutta tarinankerontavaiheessa ja epäilimme sen johtuvan kertomuksen pituudesta. Tämänkertaisen tarinan lapset jaksoivat kuunnella selvästi paremmin. Olimme tiivistäneet alkuperäistä tarinaa ja tehneet siitä selkeän kerrottavaksi, mikä helpotti lasten keskittymistä. Huomasimme, että lapset valpastuivat kuuntelemisessa etenkin silloin, kun tarinassa tapahtui yllättäviä käännteitä.

Tarinan jälkeen Keijo poistui ja keskustelimme tarinasta kuvakorttien avulla. Kysymme lapsilta muun muassa seuraavanlaisia kysymyksiä: ”Miltä Otso Onnisesta tuntui?, Miksi hän oli surullinen?, Mikä auttoi otson oloa?, Oletko sinä ollut joskus surullinen?, Mikä tekee sinut surulliseksi?, Mikä voi auttaa surullisuuteen? ja Mitä teet kun ystäväsi on surullinen?”. Lapset vastasivat kysymyksiimme, mutta oma-aloitteista keskustelua ei tälläkään kertaa syntynyt. Uskoimme sen johtuvan siitä, että olimme suurimmalle osalle lapsista uusia aikuisia eivätkä lapset olleet vielä tarpeeksi luottavaisia meitä kohtaan. Emme halunneet pakottaa heitä keskusteluun, joten tämä osuus jäi suunniteltua lyhyemmäksi. Lastentarhanopettaja on palautteessaan kommentoinut siten, että keskustelua ei synny itsestään, jos lapsia ei siinä auta. Olisimme toki voineet rohkaista lapsia enemmänkin, mutta koimme tilanteen hankalaksi, sillä kysymyksiä meillä oli kuitenkin varattuna melko paljon.

Keskustelun jälkeen leikimme Mitä tiedät ystävästäni -leikin. Leikin tarkoituksena on, että yksi lapsi arvuuttelee muiden valitsemaa ystävää kysymysten avulla. Tämän leikin valitsimme, sillä ryhmässä oli taas uusia lapsia, ja tämä leikki auttoi tutustumisessa toisiimme. Leikki sopi myös tarinaamme, sillä tarinassa ystävät olivat keskeisellä sijalla. Leikki oli lapsille ennestään tuttu, sillä he olivat leikkineet sitä päiväkodissa – tosin hieman erilaisilla säännöillä. Täten ajattelimme lasten lähtevän innoissaan mukaan leikkiin. Yllätyimme kuitenkin siitä, että kukaan lapsista ei olisi aluksi halunnut olla arvuuttelijana. Lopulta paikalla ollut lastentarhanopettaja lupautui arvuuttelijaksi yhdessä jonkun lapsen kanssa, jolloin lapset uskaltautuivat leikkiin mukaan. Huomasimme, että lapset ujostelivat meitä vielä melko paljon ja annoimmekin selkeästi kannustavaa palautetta lapsille leikin aikana yrittäen näin saada tunnelmaa rohkaisevammaksi.

Leikin jälkeen pelasimme lasten kanssa Aku ankka-korteilla muistipeliä. Pelikorteissa oli erilaisia ilmeitä ja tarkoituksena oli löytää samaa tunnetta kuvastavat parit. Kävimme ilmeitä ja tunteita läpi lasten kanssa pelin lomassa, ja lapset saivat yrittää itsekin muodostaa kortissa kuvatus ilmeen kasvoilleen. Peliä varten ja oimme lapset kahteen ryhmään, jotta heidän ei tarvitsisi odottaa omaa vuoroaan kovin kauaa, ja pienessä ryhmässä myös vuorovaikutus ja tutustuminen sujuisivat luontevammin. Ohjasimme kumpikin yhtä pienryhmää ja toisessa pienryhmässä oli mukana myös lastentarhanopettaja. Molemmat ryhmät etenivät pelissä omaan tahtiinsa, minkä vuoksi toinen ryhmä joutui odottamaan toisen valmistumista. Tämän ajan odottava ryhmä käytti ilmeiden ja tunteiden nimeämiseen ja keskusteluun korttien pohjalta. Huomasimme, että korttien ilmeet olivat monelle lapselle melko vaikeita eikä niiden nimeäminen ollut lapsille helppoa. Tähän saattoi vaikuttaa myös se, että ilmeet eivät olleet kuvia ihmisen kasvoista. Muistipelin jälkeen kiinnitimme kalenteriimme sen kerran tunnetta ilmentävän kuvan ja katsoimme, montako kertaa tulemme vielä ryhmään. Keräsimme sitten lapsilta palautteen nallekorteilla, kuten ensimmäiselläkin kerralla. Lopuksi lauloimme loppulaulun.

Tällä kerralla toimintamme oli melko rauhallista ja tuokiomme loppuvaiheessa huomasimmekin, että jonkinlaista toiminnallisempaa leikkiä olisi selkeästi kaivattu. Tämä tulee ilmi myös ohjaajan palautteesta. Lapset osallistuivat leikkeihimme,

mutta heidän keskittymisensä vaikeutui tuokion loppua kohden. Ilmapiiri oli positiivinen, mutta ei ilmeisesti tarpeeksi turvallinen, sillä lapset eivät lähteneet aktiivisesti mukaan Mitä tiedät ystävästäni -leikkiin ja selkeästi ujostelivat uusia aikuisia. Myös tarinan jälkeisessä keskustelutuokiossa lapset eivät joko uskaltaneet tai osanneet vastata joihinkin kysymyksiin. Myönteinen ilmapiiri oli kuitenkin havaittavissa lasten iloisista ilmeistä ja naurusta. Saman voi päätellä myös lasten palautteesta, sillä nalle-palautteista jopa kuusi lasta valitsi hymykortin. Loput kaksi korttia olivat ihmettelevä ja totinen. Lapset olivat siis selkeästi nauttineet toiminnastamme.

Lastentarhanopettajan palautteesta on luettavissa muun muassa seuraavaa:

Sadut ovat mukavia! Käsinuken käsittelyyn kannattaa kiinnittää huomiota. Nyt istuttiin liian kauan paikoillaan. Lapsille kannattaa avata sanojen merkitystä sekä auttaa heitä muutenkin keskustelussa.

Liian pitkä paikallaan istuminen aiheutti hieman levottomuutta ryhmässä. Tämän vuoksi päätimme ottaa seuraaville kerroille enemmän toiminnallisuutta. Lastentarhanopettaja oli arvioinut ilmapiirin turvalliseksi ja positiiviseksi, mikä oli yhteinen arvio oman havaintomme kanssa. Käsinuken liikutteluun tulisi myös seuraavilla kerroilla kiinnittää huomiota, sillä yksi pojista ei jossain vaiheessa nähnyt nukkea kunnolla. Istumajärjestyksemme ei välttämättä ollut nukken käyttöön paras mahdollinen, sillä istuimme piirissä, ja näköyhteys nukkeen ei siten ollut kaikille tasapuolinen.

7.3 Lassin vihainen päivä

Kolmannen toimintakertamme aiheena oli viha. Tavoitteenamme oli käsitellä vihan tunnetta, eritellä syitä vihan tuntemiseen ja miettiä, miten erilaisin tavoin viha saattaa ilmetä ihmisissä. Halusimme korostaa lapsille sitä, että viha on myös sallittu tunne, mutta sitä täytyy oppia hallitsemaan. Kullberg-Piilolan & Peltosen mukaan viha on tärkeä tunne lapselle hänen käsitellessään omaa pahaa oloaan ja ilmaistessaan omia mielipiteitään. Lapsi kiukuttelee ja on vihainen yrittäessään purkaa omaa pahaa oloaan ja osoittaessaan vanhemmille heidän tehneen väärin.

Viha herättää myös sen vastaanottajassa voimakkaita tunteita. Lapsen kiukutellesa on luonnollista, että myös aikuinen vihastuu. Ja aikuisen tehtävä onkin olla tunnerehellinen ja ilmaista suuttumuksensa lapselle kertomalla hänelle olevansa vihainen. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 96–97, 99.)

Tällä kerralla mukana oli yhdeksän lasta sekä lastentarhanopettaja, joka oli eri henkilö kuin aikaisemmin. Tuokiomme oli eri tilassa kuin kahdella aikaisemmalla kerralla, sillä aikaisemmin käyttämämme tila oli varattu päiväkodin omaan käyttöön. Istuimme koko tuokion ajan pöydän ympärillä, eikä tilassa ollut juurikaan muuta liikkumatilaa. Tämä rajoitti etukäteen tuokiomme suunnittelua. Otimmekin tällä kerralla mukaan vain toimintaa, jota pystyimme toteuttamaan pöydän ääressä istuen.

Keijo kertoi aluksi tarinan Lassista ja ärripurri-päivästä. Tarina kertoi pojasta, jonka päivässä kaikki meni pieleen. Lapset kuuntelivat keskittyneesti tarinan ja levottomuutta oli vähemmän kuin aikaisemmillä kerroilla, vaikka lapsimäärä oli tähän mennessä suurin. Lasten rauhallisuus saattoi johtua siitä, että heillä oli pöydän ääressä selkeät paikat jokaisen lapsen istuessa omalla tuolillaan. Lapset myös näkivät paremmin Keijon, koska Keijo puhui pöydän päädystä lasten ollessa pöydän sivuilla, jolloin näköetäisyys oli parempi kuin piirissä lattialla istuessa.

Kyselimme tarinan jälkeen edellisten kertojen tapaan kuvien avulla kysymyksiä tarinasta, esimerkiksi: ”Mitä Lassille tapahtui, kun ärripurrit tulivat hänen luokseen?, Mitä silloin voi tehdä, kun on vihainen?, Miltä tuntuu, kun on vihainen?, Miltä näyttää, kun on vihainen? ja Oletko itse joskus ollut vihainen?”. Tällä kerralla keskustelua syntyi mielestämme enemmän kuin aiemmilla kerroilla. Syynä saattoi olla se, että lapset tunsivat meidät jo jonkin verran paremmin. Lapset muistivat hyvin, mitä tarinan kohtaa mikäkin kuvakortti ilmensi. Viha tuntui tunteena olevan lapsille tutumpi kuin tunteet suru ja rohkeus, koska he osasivat nimetä paremmin tilanteita, joissa joku voisi olla vihainen.

Tarinan jälkeen lapset saivat askarrella itselleen ärripurrit (LIITE 6). Meillä ei ollut valmista mallia tai kuvaa ärripurrista, joten lapset saivat varaamillamme materiaaleilla tehdä oman näköisensä olion. Tarkoituksena oli ärripurrin avulla konkre-

tisoida vihan tunnetta ja havainnollistaa sitä, että tunne on hallittavissa. Lapset innostuivat askartelusta ja jokaisesta tuotoksesta tuli erinäköinen. Jokainen halusi vapaaehtoisesti esitellä muille omaa teostaan ja he olivat silminnähden mielissään saamistaan kehuista, joita saivat sekä ohjaajilta että muilta lapsilta. Askarteluun kuluikin aikaa enemmän kuin olimme kuvitelleet, sillä lapset syventyivät ärripurien tekemiseen hyvin innokkaasti.

Pitkittyneen askartelutuokion vuoksi emme kerinneet pyytää lapsilta palautetta nallekorteilla, mutta havaintomme kertoivat lasten pitäneen tuokiosta. Lapset keskittyivät kaikkeen toimintaan intensiivisesti ja nauroivat paljon. Yksi lapsista kyseli, koska otamme nallekortit ja useimmat tuntuivatkin olevan pettyneitä, kun emme niitä tällä kerralla ottaneet. Kalenteriin viha-kortin kiinnittäessämme lapset olivat harmissaan, kun huomasivat toimintakertoja olevan jäljellä enää kolme. Lopuksi lauloimme tutun loppulaulun, johon lapset osasivat jo hyvin tulla mukaan.

Lastentarhanopettajan palautteen mukaan meidän olisi tullut käyttää ääntä enemmän ohjatessamme askartelua tämän kokoiselle porukalle. Hän joutui palautteensa mukaan toistamaan antamiamme ohjeita eräille ryhmän lapsille. Palautteen mukaan lasten keskuudessa ei syntynyt keskustelua tarinasta. Tämä oli selkeästi poikkeava mielipide omaamme nähden, sillä tällä kerralla keskustelua syntyi omasta mielestämme kiitettävästi aikaisempiin kertoihin nähden. Ohjaajan kyseiseen mielipiteeseen vaikutti varmasti se, ettei hän ollut mukana kahdella edellisellä kerralla eikä hänellä siten ollut vertailupohjaa aikaisempiin keskusteluihimme. Ohjaajan mukaan lapsia olisi ollut syytä patistella puhumaan enemmän. Koska lapset olivat meille vielä suhteellisen vieraita, emme tienneet tarpeeksi hyviä keinoja, joilla saisimme heidät puhumaan avoimemmin. Palautteessa annettiin positiivista viestiä käsinuken hyvästä käytöstä sekä hyvästä toimintakokonaisuudesta.

7.4 Iloinen Rouva Punaruusu

Neljännän toimintakertamme tavoitteina oli opettaa lapsille, mitä ilo on ja millaisista erilaisista asioista voi tulla iloiseksi ja kuinka tehdä toinen iloiseksi erilaisilla teoilla. Tarkoituksenamme oli pitää tunnelma positiivisena ja myönteisenä tuokion ajan ja täten itse luoda lapsille iloista mieltä.

Lapset ilmaisevat usein iloaan riehumisella ja etenkin pienellä lapsella ei ole muita keinoja ilmaista iloaan kuin riehuminen ja ääneen hihkuminen. Lapsen kasvaessa hän oppii ilmaisemaan iloaan myös sanojen avulla. Aikuisen esimerkin avulla lapsi oppii iloitsemaan pienistäkin asioista ja olemaan iloinen silloin, kuin hänestä itsestään siltä tuntuu. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 112, 116.)

Neljännellä toimintakerrallamme aiheena oli ilo. Istuimme jälleen askartelutilassa pöydän ympärillä. Mukana oli havainnoijana sama lastentarhanopettaja kuin edellisellä kerralla. Keijo kertoi lapsille tarinan iloon liittyen. Tarinassa kerrottiin Herra Haukisesta ja Rouva Punaruususta, jotka kumpikin olivat yksinäisiä ja lopulta ystäväystyivät toistensa kanssa. Valitsimme tarinan kuvaamaan sitä, että ilo on tunne joka voi syntyä monissa erilaisissa tilanteissa ja monista eri syistä. Tällä kerralla lapsia nauratti tarina kovasti, mikä tietysti sopi loistavasti tuokion tunnetemaan! Lasten laittaessa kuvia esille pöydälle kysyimme heiltä, mitä niissä tapahtuu. Lapset olivat selvästikin kuunnelleet tarinan hyvin, sillä he osasivat kertoa kuvien pohjalta sen tapahtumista hyvin tarkasti. Tarinan kuvat nähdessään lapsia hämmensi se, ettei tarinan Herra Haukinen näyttänytkaan hauelta.

Keskustelimme lasten kanssa tarinasta ja ilon tunteesta. Kysyimme muun muassa: ”Miksi Rouva Punaruusu tuli iloiseksi? Miltä Herra Haukisesta tuntui, kun hän ystäväystyi Rouva Punaruusun kanssa? Mistä tunnistaa iloisen ihmisen? ja Oletko sinä ollut iloinen ja mikä tekee sinut iloiseksi?”. Keskustellessamme huomasimme, että lapset osasivat hyvin nimetä asioita, jotka tekevät heidät iloisiksi. Lähes kaikki halusivat sanoa jonkin heidät iloiseksi tekevän asian, joista yleisimpiä olivat jäätelö ja kaverit. Heleniuksen ym. (2000) mukaan lapselle voi olla vaikeakin heiti tarinan kerronnan jälkeen puida tarinan tapahtumia ja kertoa niistä mielipitei-

tään. Keskustelua parempi tapa kuitenkin on antaa lapsen purkaa tarina piirtämällä tai maalaamalla paperille. (Helenius ym. 2000, 38.)

Keskustelun jälkeen lapset saivat tehdä kuvan tarinasta. Menetelmänä käytimme ensin vahavärejä, jonka jälkeen jaoimme vesivärit kuvan väriytykseen. Kiinnitimme huomiota siihen, että töitään tehdessään lapset vilkuilivat meitä ikään kuin epäillen, toimivatko oikein. Ohjeistukseksi olimme antaneet ainoastaan piirrettäväksi minkä tahansa kuvan kerrottuun tarinaan liittyen. Mietimme, olisiko meidän ollut syytä jollain lailla rohkaista lapsia ennen aloitusta. Maalauksen aikana yritimme kannustaa lapsia tuottamaan oman mielensä mukaisia kuvia vertailematta kuvia muiden töihin. Lapset eivät esitelleet kuvia toisille, mutta maalaamisen aikana kyllä kyselimme, mitä tapahtumaa kukin lapsi on paperilleen kuvannut. Kuvien julkinen esittely olisi saattanut tuottaa lapsille mielikuvan töiden vertailusta. Lapset eivät selvästikään vielä luottaneet meihin, minkä päättelimme lasten ilmeistä ja vilkuilusta meihin päin maalaamisen aikana.

Lopuksi leikimme lankaleikin, jonka tarkoituksena oli lankarullaa eteenpäin heittäessä sanoa jokin hyvä asia toisesta. Tämän leikin avulla jokainen lapsi sai kehuja itsestään, sekä mahdollisuuden kehua itseään. Halusimme leikillä havainnollistaa sitä, että tuntemalla itsensä hyväksi ja pidetyksi voi saada itselleen iloisen mielen. Toinen meistä aloitti leikin esimerkillä: *Sinulla on kaunis paita*, minkä lähes kaikki lapset toistivat omalla vuorollaan. Lapsille tuntui olevan vaikeaa keksiä hyvää sanottavaa toisista lapsista. Lankaa takaisinpäin heittäessä piti taas sanoa jokin hyvä asia itsestään, mikä tuntui olevan lapsille huomattavasti helpompaa kuin toisten kehuminen. Lapset keksivät tällä kierroksella omanlaisiaan kehuja eivätkä ottaneet mallia toisistaan.

Lopuksi keräsimme lapsilta palautteen nallekorteilla. Tällä kerralla hymynaamoja oli kahdeksan ja hämmentyneitä yksi. Hämmentyneen ilmeen ottanut lapsi sanoi halunneensa ottaa mieluiten väsyneen nallen, mutta koska sellaista ei ollut tarjolla, valitsi hän hämmentyneen ilmeen. Kalenterikuvaa laittaessamme lasten ei ollut pelkkien kuvien perusteella heti helppo valita iloista kuvaa, sillä päivän tarina sisälsi useita tunteita. Kuitenkin nimetessämme tunnekuvat, valitsivat he melko yk-

siäänisesti ilon päivän tunteeksi. Lapset olivat jälleen pettyneitä huomatessaan kertoja olevan jäljellä enää kaksi.

Ohjaajan palautteen mukaan olisi edelleen voinut patistella lapsia keskustelemaan enemmän tarinasta ja siihen liittyvistä tunteista. Tällä kerralla ohjaajan ei tarvinnut puuttua mihinkään tilanteeseen, sillä hänen mukaansa lapsiryhmä oli tällä kerralla rauhallinen. Positiivista palautetta saimme hyvin suunnitellusta ehjästä toimintakokonaisuudesta sekä monipuolisista tehtävistä.

7.5 Rakastan koko sydämeistäni

Toiseksi viimeisellä eli viidennellä toimintakerrallamme aiheena oli rakkaus. Viidennen toimintakertamme tavoitteena oli kertoa lapsille rakkauden tunteesta, ja tarinan avulla käydä läpi sitä, mitä rakkaus toiseen voi tarkoittaa. Kullberg-Piilolan & Peltonen kirjassa Tunnemuksu käsitellään aikuisen ja lapsen välistä rakkauden tunnetta seuraavasti. Toiset aikuiset ilmaisevat rakkauttaan lapsiaan kohtaan sanojen avulla, toiset taas teoilla. Rakastetuksi tulemisen tunteesta lapsi ammentaa voimia omaan elämäänsä. Lapsen on vaikea kehittyä tasapainoiseksi ihmiseksi, jos hän ei koskaan saa kokea rakastetuksi tulemisen tunnetta. Ehdotta rakastaminen tuo lapselle turvallisuuden tunteen ja lapsi tietää, että häntä rakastetaan hänen itsensä vuoksi. Tämä tunne luo pohjan kaikille muille tuleville ihmissuhteille. Lapsi pystyy myös itse rakastamaan itseään, kun tuntee, että häntä rakastetaan. Tämän pohjalta myös rakkaus muihin ihmisiin on mahdollista. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 47.)

Halusimme tehdä toimintakerrasta hieman poikkeavan aikaisempiin kertoihin nähden muuttamalla hieman tuokion rakennetta. Olimme valinneet leikeiksi läheisyyttä korostavia leikkejä ja annoimme lapsille vielä tuokion lopuksi tilaisuuden valita mieleisensä leikin. Myös tarinankerrontaosio oli tällä kerralla hieman erilainen.

Tällä kerralla mukana oli kahdeksan lasta sekä sama lastentarhanopettaja kuin kahdella edellisellä kerralla. Tätä toimintakertaa varten olimme suunnitelleet hieman toiminnallisempaa ohjelmaa, sillä kahdella edellisellä kerralla olimme istuneet koko tuokion ajan pöydän ääressä, koska muuta tilaa ei ollut käytettävissä. Tällä kerralla saimme käyttöömmä saman tilan, jossa olimme olleet kahtena ensimmäisenä kertana. Koska tämä tila on päiväkodin liikuntatila, oli meillä mahdollisuus toteuttaa toiminnallisia leikkejä.

Tällä kerralla halusimme tehdä tuokion tarinankerrontaosion hieman erilaiseksi aikaisempiin kertoihin nähden. Olimme edellisillä kerroilla havainneet pientä levottomuutta lapsissa tarinankerronnan aikana, minkä vuoksi päätimme tällä kerralla ottaa mukaan jotain hieman yllättävää. Tällä halusimme pitää lapset valppaina tarinankerronnan aikana ja tarjota heille hieman jännitystä totuttuun kaavaan. Keijo kertoi lapsille tarinan rakkaudesta. Tarinassa kuvattiin eri eläinvauvojen käsitystä siitä, miten he kokevat saavansa rakkautta omilta emoiltaan. Tällä kertaa emme käyttäneet tarinan jälkeen lainkaan kuvakortteja, joiden avulla olimme aiemmilla kerroilla keskustelleet tarinasta. Sen sijaan otimmekin jokaisesta tarinan eläimestä oman pehmolelunsa, jonka nostimme lattialle sitä mukaa, kun se tarinassa esiintyi. Huomasimme, että levottomuutta ei ollut tarinan kerronnan aikana juuri lainkaan. Syynä lasten parempaan keskittymiseen oli varmasti tuokion totutusta kaavasta poikkeava eteneminen ja tarinaa havainnollistavat pehmolelut.

Tarinan kerronnan jälkeen Keijo poistui ja jätti meille pussin, jossa aikaisemmilla kerroilla oli ollut tarinaan liittyviä kuvia. Ennen pussin avaamista keskustelimme rakkaudesta muun muassa seuraavien kysymysten avulla: ”Mitä tarkoittaa, että rakastaa?, Miten tarinan äiti jääkarhu rakasti pikkujääkarhua?, Miten tarinan hyljeäiti rakasti pikkuhyljettä? ja Miten ihminen voi osoittaa toiselle rakastavansa tätä?”. Keskustelua syntyi melko mukavasti; omien havaintojemme mukaan eniten tähän mennessä. Lapset näyttivät käsittävän, mitä rakastaminen tarkoittaa ja kuinka sitä voi toisille osoittaa. He esimerkiksi kertoivat omien vanhempiensa osoittavan rakkauttaan heitä kohtaan halaamalla tai suukottelemalla.

Ennen Keijon jättämän pussin avaamista yksi ryhmän lapsista sanoi jo tietävänsä, mitä pussi sisältää. Pussiin olimme kuitenkin tällä kerralla valinneet pieniä puisia

joulukuusenkoristesydämiä, jotka kukin lapsista sai nostaa pussista yksi kerrallaan. Lapset olivat hyvin mielissään Keijolta saamistaan sydämistä ja yllättyneitä siitä, ettei pussissa tällä kertaa ollutkaan tarinaan liittyviä kuvia. Olimme siis onnistuneet yllättämään heidät!

Sydänten jakamisen jälkeen leikimme lapsille tutun leikin Kommervenkkaa. Lapset olivat aiemmalle kerralla pitäneet paljon kyseisestä leikistä, tämän vuoksi päätimme leikkiä sen myös tällä kerralla. Tämän jälkeen leikimme musiikkileikin, jossa on musiikin soidessa tarkoitus liikkua tilassa vapaasti. Musiikin pysähtyttyä ohjaajan käskystä vierekkäiset lapset laittavat jonkin tietyn ruumiinosan yhteen. Ohjaaja voi esimerkiksi sanoa ”kämmenet yhteen”, jolloin lapset kaksi vierekkäistä lasta laittavat hetkeksi kämmenet yhteen, ja kun musiikki taas jatkuu, saa tilassa liikkua vapaasti. Halusimme luoda musiikilla mukavan ja rennon tunnelman sekä saada leikin avulla aikaan kosketuskontaktin lasten välille. Huomasimme, että meidän olisi ennen leikin alkua pitänyt ohjeistaa lapsia siten, että pari ei ole sama koko aikaa, sillä nyt lapset ottivat joka kerralla saman kaverin.

Leikkien jälkeen laitoimme kalenteriin rakkautta kuvaavan kuvan ja kerroimme tulevamme paikalle enää yhden kerran. Yllätykseksemme lapset pyysivät tämän jälkeen, että leikkisimme vielä kerran Kommervenkkaa- leikin, ja lasten toiveesta leikimme sen vielä kerran. Vapaa liikkuminen leikkien aikana aiheutti lapsissa melkoista levottomuutta, ja meillä oli täysi työ pitää lapset kurissa. Huomasimme, että lopussa olisi ollut hyvä olla jokin rentouttava ja rauhoittava leikki. Nyt menimme leikkien jälkeen suoraan palauteosioon. Keräsimme lapsilta palautteen kerrasta nallekorttien avulla. Kuusi lapsista valitsi hymykortin, yksi surukortin ja yksi vakavan kortin. Käydessämme läpi lasten valitsemia kortteja hymykortin ottaneet sanoivat toiminnan olleen mukavaa, mutta surullisen ja vakavan kortin ottaneet lapset eivät osanneet sanoa, miksi valitsivat juuri nämä kortit. Lopuksi lauloimme vielä yhdessä loppulaulun.

Ohjaajan palautteen mukaan tämä toimintakerta oli hyvä kokonaisuus eikä lapsiryhmä hänen mielestään ollut rauhaton. Tämä kommentti yllätti meidät, sillä omasta näkökulmastamme tämän kerran tuokio oli leikkien vuoksi aika menevä ja lapsia villitsevä. Ohjaaja joutui omasta mielestään puuttumaan ainoastaan loppu-

piirin äänekkääseen menoon. Ristiriitaista tähän kommenttiin nähden oli kuitenkin hänen kehotuksensa meille siitä, että meidän tulisi heti katkaista turha riehuminen ja vaatia lapsilta iän mukaista käyttäytymistä. Palautetta hän antoi edelleen siitä, että lapsista saisi keskustelun aikana enemmän irti jos tarttuaisimme lasten kommentteihin ja pyytäisimme niitä lisää. Positiivista palautetta saimme lasten kuuntelemisesta ottaessamme huomioon lasten toiveen heidän mielileikkinsä uusimisesta.

7.6 Tupsu-orava pelkää

Kuudennen eli viimeisen toimintakertamme aiheena oli pelko. Pelon tunteen valitsimme aiheeksi viimeiselle kerralle, koska alun perin meille oli kerrottu, että päiväkodilla olisi kyseisellä viikolla teemaviikko, jonka aiheena oli pimeys ja pelko. Pelko tunteena saattaa olla vaikea keskustelun aihe, etenkin jos luottamusta ei ryhmäläisten kesken ole. Uskoimme, että viimeiseen kertaan mennessä olisimme jo onnistuneet luomaan turvallisen ilmapiirin ja luottamuksen ryhmässämme. Tarinan ja laulun avulla halusimme osoittaa lapsille, että jotkut asiat saattavat vaikuttaa pelottavilta, vaikka eivät todellisuudessa sitä olekaan.

Pelko on vaistomainen tuntemme, joka pitää ihmisen hengissä ja kertoo koska meidän pitää olla varuillamme. Lasten kanssa pelkoja on hyvä käsitellä turvallisesti satujen ja mielikuvitusleikkien avulla. Niissä pelko voidaan konkretisoida, kohdata ja voittaa. Lapselle täytyy kertoa, ettei hän ole yksin pelkojensa kanssa. Lapsen pelkoa ei tule myöskään vähätellä, sillä silloin lapsi tuntee olonsa vielä turvattommaksi. Lapset myös omaksuvat helposti aikuisen pelkoja, ja aikuisen tuleekin huolehtia siitä, ettei tarpeettomasti siirrä omia pelkojaan lapseen. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 132–132.)

Tällä kerralla mukana oli kahdeksan lasta sekä lastentarhanopettaja. Keijo kertoi lapsille tarinan Tupsu-oravasta ja hänen pelostaan. Tarinassa pikku orava alkaa pelätä omaa kotimetsäänsä, koska ilkeä kettu on häntä pelotellut metsän vaaroista. Lopussa orava kuitenkin voittaa pelkonsa toisen oravan rohkaisemana. Tällä kerralla Keijolla oli mukanaan pieni taskulamppu, ja hän pyysi lapsia arvaamaan mil-

lä oli saapunut. Lapset arvailivat aikansa, kunnes Keijo kertoi tullessaan hiihtäen ja oli matkallaan tarvinnut taskulamppua hiihtäessään pimeän metsän läpi. Taskulampun otimme tälle kerralle mukaan siksi, että se toisi tuokioon jälleen jotain erilaista, joka pitäisi lapset valppaana tarinan ajan. Keijo kertoi tavanneensa metsässä Tupsu-oravan, josta tarina kertoi. Tarinan kertomisen jälkeen Keijo poistui paikalta ja sanoi lapsille, ettei enää tule tähän päiväkotiin, sillä hänellä on muita paikkoja, jonne hänen täytyy mennä kertomaan tarinoitaan. Lapset olivat selvästi harmissaan. Keijo toivotteli vielä jokaiselle lapselle hyvää joulun odotusta ja hyvästeli sitten lapset.

Keijon poistumisen jälkeen lapset saivat nostaa Keijon jättämästä pussista kuvia tarinaan liittyen. Kuvien avulla keskustelimme pelosta ja kyselimme lapsilta: ”Miksi orava pelkäsi metsää?, Mitä pelättävää metsässä oli?, Mitä sinä pelkää? ja Mitä teet jos pelottaa?”. Keskustelua pelosta ja peloista syntyi yllättävän paljon. Lapset muistivat hyvin, mitä tarinassa oli tapahtunut, ja mitä orava tarinassa pelkäsi. Lapset kertoivat melko avoimesti, mitä itse pelkäävät. Suurin osa heistä sanoi pelkäävänsä pimeää, yksi taas kissan silmiä ja yksi painajaisunia.

Keskustelun jälkeen kuuntelimme levyltä Itsensäpelottelemislaulun. Laulun sanat kertoivat siitä, kuinka jotkin asiat näyttävät pelottavilta, mutteivät oikeasti olekaan. Lapset kuuntelivat laulun keskittyneesti, vaikka aluksi epäilimme heidän olevan levottomia laulun aikana. Laulun jälkeen keskustelimme laulussa esiintyneistä asioista. Lapset olivat myös sitä mieltä, että pimeässä asiat saattavat näyttää pelottavammilta, kuin todellisuudessa ovatkaan. Lapset olivat kuunnelleet laulun hyvin, sillä he osasivat kertoa tarkasti, mitä siinä tapahtui. Keskustelun jälkeen leikimme sokkoleikin. Lapset seisoivat piirissä, etsijän eli sokon ollessa keskellä piiriä silmät sidottuina. Musiikin soidessa piiri pyöri ja musiikin tauotessa pyöriminen pysähtyi. Tämän jälkeen sokon oli tarkoitus ottaa kiinni yksi lapsista ja yrittää tunnistaa hänet. Lapset lähtivät leikkiin hyvin mukaan ja uskalsivat olla silmät sidottuina. Annoimme positiivista palautetta sokkoina olleille ja kehuimme heitä rohkeiksi.

Tämän jälkeen leikimme leikin, jossa oli tarkoituksena huomata puuttuva esine. Olimme valinneet pelottavia esineitä, kuten käärmeen, kummituksen ja erilaisia

ötököitä. Lapset yrittivät arvata, mikä pelottavista esineistä on nostettu pois. Lapset saivat myös itse vuorotellen olla esineen piilottajana. Halusimme leikin avulla tuoda konkreettiseksi joitain erilaisia asioita, joita ihmiset saattavat pelätä.

Lopuksi ohjasimme rentoutuksen, jossa lapset saivat maata silmät kiinni patjojen päällä, musiikin soidessa taustalla. Lasten maatessa patjoilla heilutimme huiveja heidän päällään. Halusimme rentoutuksella tuoda mukavan rauhoittavan lopetuksen, sillä huomasimme edellisellä kerralla, että olisimme tarvinneet jotakin rauhoittavaa tekemistä tuokion loppuun. Rentoutus onnistui hyvin, ja lapset näyttivät pitävän siitä. Rauhallinen lopetus toi turvallisen tunteen tälle kerralle, jolla olimme käsitelleet pelkoon liittyviä asioita. Päätelimme tämän siitä, että lapset olivat avoimesti kertoneet meille peloistaan ja rentoutuksen aikana he uskalsivat pitää silmänsä suljettuina. Olimme onnistuneet tarkoituksessamme valita pelko nimenomaan viimeisen toimintakertamme aiheeksi.

Tämän jälkeen kiinnitimme kalenteriin viimeisen kuvan, joka esitti pelkoa. Kerroimme lapsille tämän kerran olevan viimeinen ja sen, ettemme enää tulisi pitämään heille tuokioita. Lapset olivat suruissaan toimintakertojen päättymisestä. Lapset sanoivat, että olisivat toivoneet meidän tulevan vielä jatkossakin. Keräsimme vielä lapsilta palautteen tästä kerrasta. Kuusi lapsista otti hymykortin ja kaksi otti surullisen kortin. Hymy kortin ottaneet sanoivat pitäneensä kerrasta. Yksi surullisen kortin ottaneista kertoi syyksi edellisyönä näkemänsä painajaisunet. Toinen lapsista sanoi ottaneensa surullisen kortin, vaikka sanoi pitäneensä tuokiosta. Kysyimme tämän kerran lopuksi myös lasten mielipidettä mieleenpainuvimmasta toimintatuokiosta, joksi lapset valitsivat yksimielisesti rakkauskeran, koska olivat silloin saaneet itselleen jakamamme koristesydämet.

Tällä kerralla saimme ohjaajalta positiivista palautetta tarinan pohjalta syntyneestä keskustelusta. Ohjaajan mukaan keskustelua syntyi nyt mukavasti ja luontevasti. Tartuimme hänen mukaansa hyvin lasten kommentteihin ja kuuntelimme heitä. Olimme itsekkin erittäin tyytyväisiä, että nyt viimeisellä kerralla onnistuimme hyvän ja avoimen keskustelun luomisessa lasten kanssa! Palautteessa mainitaan positiivisena asiana myös jälleen hyvin suunniteltu, monipuolinen ja lasten mieleen

oleva toimintakokonaisuus. Tällä kerralla ohjaajan ei tarvinnut lähes lainkaan puuttua lasten käytökseen.

8 TOIMINTAKOKONAISUUDEN ARVIOINTI

Kuuden alle tunnin pituisen tuokion pituinen tunnekasvatusprojekti on tunnekasvatusta hyvin pienessä paketissa. Olemme kuitenkin erittäin tyytyväisiä näihin kuuteen kertaan, joihin onnistuimme valitsemaan tunteiden kirjosta kuusi lapsille ehkä selkeimmin ymmärrettävää tunnetta (ilo, suru, pelko, rohkeus, viha sekä rakkaus) ja kokoamaan jokaisen tunteen ympärille havainnollistavaa toimintaa. Tuokioidemme tarkoituksena oli hieman syventää lasten tietämystä näistä tunteista sekä kannustaa lapsia siihen ajatukseen, että kaikkien tunteiden tunteminen on sallittua. Halusimme lisäksi antaa lapsille eväitä tunteiden nimeämisessä sekä niiden tunnistamisessa niin itsessä kuin toisissakin.

Olimme miettineet kullekin kerralle tunteet ja niiden järjestyksen etukäteen. Keksimme tai muokkasimme jokaiselle kerralle tuokion tunteeseen liittyvän tarinan, jonka käsinukke Keijo sitten kertoi lapsille. Tarinoiden avulla tunteiden havainnollistaminen tuntui luontevalta ja sopivalta kohderyhmämme viisivuotiaille lapsille. Tarinat olisi ollut mahdollista kertoa myös ilman käsinukkea, mutta käsinukella halusimme nimenomaan tuoda tarinat ja niiden tunteet lähemmäs lasten maailmaa. Uskoimme myös tutustumisen lapsiin olevan luontevampaa käsinuken avulla.

Halusimme tarkoituksella valita ensimmäisen kerran tunteeksi rohkeuden ja siten rohkaista lapsia uudessa tilanteessa uusien ihmisten kanssa. Tällöin lapset näkivät myös Keijo-käsinuken ensimmäistä kertaa, jota pystyimme käyttämään myös hyödyksi rohkaisussa. Keijo tuli huoneeseen hyvin ujona ja kertoikin sen lapsille. Tällöin lapset saivat tilaisuuden itse rohkaista Keijoa ja samalla ehkä käsittää, että Keijo on heidän kanssaan samanlaisessa tilanteessa, jossa kaikki on uutta ja ennalta arvaamatonta. Huomasimmekin, kuinka lapset unohtivat jännittämisen ja vieraskoreuden käsinuken tullessa huoneeseen. Sitä ennen lapset olivat vastanneet meidän kysymyksiimme hieman ujostellen, mutta Keijolle he juttelivat paljon spontaanimmmin ja rohkeammin ikään kuin olisivat tunteneet hahmon jo entuudestaan.

Muilla kerroilla käytimme käsinukkea enemmänkin tarinan kertojana, emme niinkään tapahtumien kokijana – vaikka toki käsinukke eläytyi tarinan aikana kertomuksen hahmojen tunteisiin. Kuitenkin jälkeinpäin huomasimme, että olisimme voineet elävöittää kunkin kerran tunnetta myös käsinuken sillä hetkellä kokemina tunnetiloina. Käsinukke olisi itse esimerkiksi voinut olla surullinen jostain asiasta ja kertoa tähän syyn lapsille, mikä olisi voinut konkretisoida tunnetta.

Kokonaisuudessaan käsinuken osuus toimintakerroillamme jäi alussa suunniteltua vähemmäksi. Esimerkiksi tarinasta keskustellessa lasten kanssa olisi käsinukke voinut olla vielä mukana. Näin käsinukkekin olisi voinut kertoa lapsille omia tunteitaan ja kokemuksiaan, joka olisi saattanut helpottaa ja rohkaista myös lapsia puhumaan.

Keskustellessamme tarinoiden jälkeen lasten kanssa tuli ilmi, että he tunnistivat tunteet hyvin. Lapset osasivat myös kuvata sitä, miten tietyt tunteet näkyvät ihmisessä ja kertoa myös sen, mitä voi tehdä havaitessaan näitä tunteita toisessa ihmisessä tai itsessään. Esimerkiksi kysyessämme miltä näyttää vihainen ihminen, lapset näyttivät ilmeillään vihaiset kasvot. Lapset osasivat myös esimerkiksi kertoa, miten rakkautta voi osoittaa toiselle ihmiselle. Ehdotuksina olivat muun muassa halaaminen ja suukottaminen. Keskustelua tarinasta ja tunteista ei syntynyt kovinkaan runsaasti. Tähän yhtenä syynä oli varmasti se, että olimme lapsille vieraita aikuisia, eivätkä he siksi välttämättä uskaltaneet spontaanisti ilmaista mielipiteitään asioista. Olisimme kuitenkin voineet rohkaista lapsia keskusteluun esimerkiksi tarkentamalla kysymyksiämme, tarttumalla rivakammin lasten pieniinkin kommentteihin sekä kertomalla enemmän myös omia näkökulmiamme.

Mielestämme käsinukke sopi hyvin pienryhmämme toimintaan. Huomasimme, että ryhmän lapset eläytyivät hyvin käsinukkeeseen ja sen tarinoihin. Tämän päättelimme lasten ilmeistä ja kommentteista. Esimerkiksi ennen tuokion alkua lapset puhuivat keskenään Keijo-käsinukesta ja katselivat ympärilleen, näkyykö Keijoa. Toisinaan joku lapsista saattoi sanoa, että Keijo on vain käsinukke, mutta seuraavaksi jo mietti, millä Keijo oli päiväkodille saapunut. Lapset selkeästi tiedostivat Keijon olevan käsinukke, mutta kuitenkin eläytyivät siihen niin voimakkaasti, että välillä kuvittelivat sen todelliseksi. Hauska tapaus sattui, kun viimeisellä kerralla

Keijo oli antanut lasten arvailla, millä oli paikalle saapunut ja lopulta sitten kertoikin tulleen hiihtäen. Myöhemmin kuulumme päiväkodin henkilökunnalta, että osa ryhmän lapsista oli kertonut heille Keijolla olleen mukanaan sillä kertaa ”ihanat minisukset”, vaikka todellisuudessa käsinukella ei konkreettisesti ollut mukanaan minkäänlaisia suksia.

Joillakin kerroilla otimme Keijo-käsinukelle mukaan jonkin pikku esineen, joka toi uudenlaista mielenkiintoa jo tutuksi käyneeseen toimintarunkoon. Huomasimme, että esineen ei tarvinnut olla sen kummallisempi, kun lapset jo innostuivat asiasta. Viimeisellä kerralla Keijon mukana olleesta taskulampusta lapset olivat kertoneet haltioissaan päiväkodin henkilökunnalle. Kysyessämme viimeisellä kerralla lapsilta, mikä tuokioista oli jäänyt heille parhaiten mieleen, jokainen lapsi mainitsi kerran, jolloin Keijo oli jakanut heille pienet puiset sydämet. Normaalisti keskustelimme lasten kanssa kerrotusta tarinasta itse piirtämiemme kuvien avulla. Eräällä kerralla kuitenkin kokeilimme kuvien sijaan pehmoleluja, joita laitoimme esille lattialle tarinan edetessä. Tällöin huomasimme lasten keskittymisen olevan intensiivisempää kuin kuvakerroilla. Syynä oli todennäköisesti hieman totutusta kaavasta poikkeava rakenne, jota lapset eivät olleet voineet ennakoida. Tämä sai lapset valppaiksi.

Tuokioiden kuluissa lasten mieleen olivat erityisesti Keijon mukana ollut pussi, josta lapset saivat nostaa kuvia sekä palautteen keräämistä varten olleet nallekortit, joista lapset saivat valita yhden tuokioiden lopussa. Eräällä kerralla meillä ei ollut aikaa palautekortteille, jolloin lapset olivat selvästi pettyneitä. Mieluista lapsille olivat myös leikit tarinahetken jälkeen. Haastavinta toiminnan suunnittelussa meille oli kuitenkin etsiä ja valita erilaisia leikkejä, jotka liittyisivät kunkin kerran tunteeseen ja siten tukisivat päivän teemaa. Saimme lopulta jokaiselle kerralle sellaisia toiminnallisia leikkejä tai askarteluaiheita, jotka sopivat valitsemiimme tunteisiin. Toki useat leikkimämme leikit olisivat varmasti sovellettavissa hyvin moniin eri tunteisiin. Yhtenä onnistuneimpana tunteeseen liittyvänä toimintana pidämme vihan tunteen havainnollistamista askartelun keinoin. Tällöin jokainen lapsi sai askarrella oman ärripurinsa – kerrotussa tarinassa esiintyvän olion, joka saa ihmisen ärsyyntymään. Askartelun aikana keskustelimme lasten kanssa, mitä on olla vihainen ja miksi niin sanottuja ärripurripäiviä joskus jokaiselle tulee.

Tuokioiden kulkuun ja lasten spontaanin osallisuuden niukkuuteen vaikutti varmasti se, että olimme lapsille täysin vieraita aikuisia. Huomasimme tämän esimerkiksi erään kerran leikkiessämme lapsille tuttua ”Mitä tiedät ystävästäni?” -leikkiä. Leikkiin kuuluu, että yksi lapsista poistuu vuorollaan huoneesta, jolloin muut miettivät, kuka heistä on tämä ”ystävä”, jota poislähtijä sitten takaisin tullessaan yrittää arvata. Ohjatessamme leikkiä kukaan lapsista ei olisi aluksi uskaltanut suostua arvaajaksi, vaikka he olivat aikaisemmin olleet sellaisena leikkiessään samaa leikkiä päiväkodin tutun aikuisen kanssa. Yritimme rohkaista lapsia vapaaehtoisiksi ja samoin yritti mukana ollut päiväkodin työntekijä. Vasta kun työntekijä ehdotti tulevansa lapsen mukaan, saimme leikin aloitettua. Kehuimme tämän jälkeen rohkeaksi jokaista lasta, joka uskalsi olla vapaaehtoisena leikissä ja lopulta lapset rohkaistuivatkin.

Ensimmäisellä toimintakerralla olimme jättäneet päiväkodille postilaatikon, johon lapset saivat kirjoittaa tai piirtää Keijo-käsinukelle postia. Yksi postilaatikon käytön tavoitteista oli kerätä lapsilta palautetta toiminnastamme. Lasten piirtämien kuvien avulla saatoimme esimerkiksi nähdä, kuinka paljon käsittelemämme asiat jäivät heidän mieleensä ja tulivatko ne esille Keijolle tarkoitettussa postissa. Lapset riemastuivat kuullessaan postilaatikosta ja jopa taputtivat asialle. Ensimmäisen toimintakerran jälkeen postia oli tullut runsain mitoin; laatikosta löytyi paljon piirustuksia, joita lapset olivat Keijolle piirtäneet. Eräs ryhmämme tytöistä oli piirtänyt erilaisia teatteriaiheisia kuvia, joihin hän oli saattanut saada idean käsinuketamme. Seuraavan toimintakerran alussa Keijo kiitti lapsia heidän lähettämistään posteista ja kannusti lapsia lähettämään hänelle lisää postia. Seuraavien toimintakertojen aikana postia ei juurikaan enää tullut ja postilaatikko ikään kuin unohtui pois toiminnastamme. Osakseen kirjeiden ja piirustusten vähyyteen vaikutti varmasti se, että postilaatikko oli ainoastaan päiväkodin toisen ryhmän tiloissa. Tämän vuoksi osalla lapsista ei ollut aina edes mahdollisuutta laittaa postia Keijon postilaatikkoon. Huomasimme jälkepäin, että olimme myös itse ikään kuin unohtaneet postilaatikon käytön emmekä olleet muistuttaneet lapsia siitä. Meidän olisi pitänyt Keijo-käsinuken avulla muistuttaa lapsia postilaatikosta ja esimerkiksi kertoa, kuinka mukavaa Keijosta on lukea heidän lähettämiään posteja. Oli-

simme mahdollisesti voineet myös avata postilaatikon sisällön toimintakertojemme aikana, mikä olisi saattanut motivoida lapsia piirustusten lähettämiseen.

8.1 Oman toiminnan arviointi

Toimintamme työparina lähti alusta asti hyvin käyntiin. Meillä oli yhtäläinen mielenkiinto ja motivaatio opinnäytetyömme toteutukseen toiminnallisena kokonaisuutena. Olimme molemmat kiinnostuneita työskentelemään alle kouluikäisten lasten kanssa ja tutkimaan ja kehittämään varhaiskasvatusikäisiin lapsiin kohdistuvaa tunnekasvatusta. Halusimme molemmat myös yhdistää draaman osaksi toimintaamme ja kokeilla käsinuken käyttöä lasten kanssa.

Ennen toimintamme varsinaista aloitusta päätimme, että käsinuken käyttäjä on sama jokaisella ohjaukserällä. Täten valitsimme Marikan käsinuken käyttäjäksi, Irenen roolin ollessa tällä välin lasten reaktioiden tarkkaileminen ja havainnointi tarinan kerronnan aikana. Muun toiminnan aikana toimimme kumpikin lasten havainnoijina ja tarkkailijoina ohjauksemme lomassa. Jokaisen toimintakerran jälkeen kokoonnuimme noin tunnin ajaksi kirjaamaan havaintojamme ja huomioitamme ylös sekä kirjoittamaan yleistä raporttia toimintamme kulusta. Emme halunneet keskittyä havaintojemme kirjaamiseen toimintatuokioidemme aikana, sillä se olisi vienyt aikaa ohjaukselta sekä huomiomme pois lapsista. Mielestämme havaintojen kirjaaminen vasta toiminnan jälkeen ei ollut vaikeaa, sillä työparina pysyimme yhdistämään kahden ihmisen havainnot. Saimme jokaisesta toimintakerasta palautetta myös päiväkodin omalta työntekijältä, joka osallistui tuokioihimme ulkopuolisena havainnoijana. Ainoana ongelmana pidimme sitä, ettemme muistaneet kaikkia lasten sanomia kommentteja keskustelu- ja palautetuokioidemme aikana. Mietimmekin jälkepäin, olisimmeko voineet ottaa nauhurin käyttöön näitä tilanteita varten.

Onnistuimme suunnittelemaan toimintakertojen rungon hyvin toimivaksi kokonaisuudeksi. Toistamalla saman rungon kerrasta toiseen halusimme auttaa lapsia ennakoidaan tulevaa toimintaa ja siten saamaan turvallisuuden tunteen ja luottamuksen meitä kohtaan. Käsinuken roolia tuokiomme kulussa olisimme voineet vielä miettiä hieman enemmän, sillä sen osuus toimintakerroista jäi melko lyhyek-

si. Ennen toimintamme aloitusta olimme suunnitelleet jättävämmä kirjeen käsinekelta tuokioiden jälkeen tarkoituksenamme motivoida lapsia seuraavaa kertaa varten. Päiväkotiä ohjeistimme siten, että joku työntekijöistä olisi lukenut kirjeen lapsille maanantaisin eli päivää ennen omaa toimintatuokiotamme. Kirjeen oli tarkoitus sisältää Keijo-käsineken terveiset hänen kotikylästään ja muistuttaa lapsia seuraavan päivän tapaamisesta. Parin kerran jälkeen huomasimme kuitenkin, ettei idea toiminut kovin hyvin, sillä lapsia oli kahdesta eri ryhmästä eikä kirjeitä ollut luettu kuin puolelle heistä. Tämän vuoksi päätimme jättää kirjeosion kokonaan pois toiminnastamme.

Saimme positiivista palautetta keskinäisestä yhteistyöstämme myös päiväkodin työntekijältä, joka oli toimintatuokioissamme mukana. Hänen mukaansa toimimme tuokioiden aikana hyvässä yhteisymmärryksessä sekä sovimme yhteen työparina.

8.2 Opinnäytetyön tavoitteiden arviointi

Opinnäytetyön avulla halusimme laajentaa omaa tietämystämme tunnekasvatuksesta sekä erilaisista tavoista käsitellä tunneasioita lasten kanssa. Luimme opinnäytetyötä tehdessämme paljon teoriaa tunteista, tunnekasvatuksesta, tunneelämän kehityksestä sekä tunnetaitojen opettamisesta. Näiden teorioiden avulla oma tietämyksemme tunnekasvatuksesta sai hyvän pohjan, jota täydensi lisäksi omakohtainen kokemus tunnekasvatuksen toteuttamisesta päiväkotiryhmässä.

Toteutimme toiminnallisena opinnäytetyönämme tunnekasvatusprojektin päiväkotitiikäisille, sillä halusimme kehittää lasten tunnetaitoja antamalla heille eväitä erilaisten tunteiden tunnistamiseen sekä tuomalla valitsemamme perustunteet leikkien ja tarinoiden avulla helposti ymmärrettäviksi. Kuuden toimintakerran jälkeen on vaikeaa arvioida, kuinka paljon pystyimme vaikuttamaan lasten tunnetaitoihin, sillä emme tienneet etukäteen kyseisen ryhmän tunnetaidoista mitään emmekä pystyneet jälkikäteen niitä mittaamaan. Mielestämme onnistuimme kuitenkin hyvin tunteiden tunnistamisen ja nimeämisen opettamisessa, sillä toimintakertojem-

me ajan kävimme selkeästi läpi eri tunteiden nimiä sekä niihin liittyviä ilmeitä ja eleitä itse harjoittelemalla sekä kuvien avulla.

Onnistuimme saamaan tunteet toimintakerroillamme helposti käsiteltäviin muotoihin, ja etenkin tarinat selkeyttivät niitä paljon. Olisimme kuitenkin voineet selkeyttää tunteita vielä enemmän esimerkiksi kertomalla lapsille Keijo-käsinuken omista tunnekokemuksista. Toiminnassamme Keijo-käsinukke jäi ainoastaan tarinan kertojaksi ja puhui tunteista lähinnä muiden kuin itsensä kokemina. Tunnekeskustelujen tueksi olimme piirtäneet kuvia, jotka auttoivat lapsia muistamaan tarinan tapahtumia. Kuvat toimivat mielestämme hyvin ja ilman niitä keskustelu olisi varmasti jäänyt paljon vähemmälle.

Draaman mukaan ottaminen tunnekasvatukseen oli alusta asti suunnitelmissamme mukana, minkä vuoksi päätimme ottaa käsinuken mukaan toimintaamme ja opetella sen avulla käsittelemään tunneasioita lasten kanssa. Käsinuken rooli toiminnassamme jäi kuitenkin suhteellisen pieneksi, jonka vuoksi tavoitteemme käsitellä asioita draaman avulla ei toteutunut niin laajasti kuin aluksi olimme suunnitelleet.

Havainnoimme lapsia toimintatuokioiden aikana katselemalla sekä kuuntelemalla heitä. Tuokion emme aikana kirjoittaneet havaintojamme ylös, sillä se olisi saattanut häiritä tuokioiden kulkua. Havaintomme kirjasimme ylös vasta tuokioiden loputtua. Ongelmaksi havaitsimme sen, ettemme pystyneet enää muistamaan sanata tarkasti kaikkia lasten kommentteja, joista olisi saattanut olla hyötyä esimerkiksi seuraavien tuokioiden suunnittelussa tai toimintakertojen rakenteen muuttamisessa. Havainnoinnissa hyvänä apuvälineenä olisi toiminut nauhuri, josta olisimme jälkikäteen voineet poimia lasten kommentteja ja kuunnella myös omaa ohjaustamme. Tämä olisi saattanut helpottaa oman toimintamme arviointia.

Yksi tavoitteistamme oli kannustaa päiväkotia toteuttamaan tunnekasvatusta ja antaa heille tietoa ja neuvoja, kuinka sitä voisi toteuttaa. Tämän vuoksi pidimme tärkeänä sitä, että toiminnassamme oli mukana tarkkailijan ja havainnoijan roolissa yksi päiväkodin työntekijöistä. Uskomme tuoneemme esille joitain uusia asioita, joita kyseisessä päiväkodissa ei oltu vielä kokeiltu tunnekasvatukseen liittyen. Kutsuimme myös päiväkodin henkilökuntaa kuuntelemaan opinnäytetyömme esi-

tystä, jotta he saisivat hyvän kokonaiskuvan toteuttamastamme tunnekasvatusprojektista.

9 POHDINTAA

Isokorven (2004, 127) mukaan leikkiminen on yksi parhaista tavoista opetella tunnetaitoja. Huomasimme kuitenkin tuokioita suunnitellessamme, että oli todella vaikea löytää sellaisia leikkejä, jotka suoranaisesti liittyisivät johonkin tiettyyn tunteeseen. Yksi ratkaisu tähän ongelmaan olisi ollut itse keksityt leikit, mutta aikamme ei välttämättä olisi riittänyt uusien leikkien keksimiseen.

Tuokioissamme keskustelimme lasten kanssa tarinasta ja siihen liittyvistä tunteista heti tarinan kertomisen jälkeen. Heleniuksen ym. (2000) mukaan lapselle voi kuitenkin olla vaikeaa heti kerrotun tarinan jälkeen keskustella sen tapahtumista ja kertoa siihen liittyviä mielipiteitään. Keskustelua parempi tapa purkaa tarinaa on esimerkiksi antaa lapsen piirtää tai maalata siitä paperille. (Helenius ym. 2000, 38.) Yhdellä toimintakerroista kokeilimme lasten kanssa maalaamista tarinan pohjalta. Lapset saivat maalata parhaiten mieleensä jääneen kohdan tarinasta. Kuitenkin tätä ennen olimme käsitelleet tarinan tapahtumia kuvien avulla, kuten aiemmillakin kerroilla. Huomasimme lasten maalavan kuvia suoraan näyttämistämme kuvakorteista, joiden uskoimmekin rajoittaneen lasten omaa mielikuvitusta. Mielienkiintoista olisi ollut nähdä, millaisia näkemyksiä lapsilla olisi ollut tarinasta ilman näyttämiamme kuvia. Meidän olisi ehkä Heleniuksen teoriaan perustuen kannattanut kokeilla tarinan purkamista pelkästään piirtämisen tai maalaamisen avulla.

Tuokioidemme aikana huomasimme sen, etteivät lapset uskaltaneet vapautuneesti keskustella tunteista ja niihin liittyvistä tarinoista kanssamme. Arvelimme sen johdanneen siitä, että olimme vieraita aikuisia lapsille. Yritimme parhaamme mukaan luoda turvallisen ilmapiirin tuokioihimme. Osaltaan tätä edesauttoivat mukana olleet lapsille tuttu aikuinen, lapsille tutut tilat sekä oma lämminhenkinen asenteemme. Uskomme, että tutuksi tulleen lapsiryhmän kanssa keskustelua olisi syntynyt enemmän meidän ja lasten välille.

Isokorpi (2004) kertoo aikuisen ja lapsen välisestä tunnesiteestä, jossa aikuinen osaa muunnella käytöstään jokaisen lapsen kohdalla erilaiseksi, juuri tietyn lapsen tarpeita vastaavaksi. Tunneside on prosessi, joka ei muodostu hetkessä. (Isokorpi 2004, 131.) Itse emme tunteneet ryhmämme lapsia etukäteen, joten tunnesidettä lapsiin ei ollut alkaessamme toteuttamaan opinnäytetyömme toiminnallista osuutta. Koska toimintakertoja oli vain kuusi, ei tunnesidettä lasten ja meidän välille ehtinyt syntyä. Tapauksessamme tunnesiteestä olisi varmasti ollut hyötyä lasten kanssa tunteista keskustellessa sekä luottamuksen ja turvallisuuden tunteen luomisessa.

Lapsiryhmään tutustuminen ennen varsinaisen toimintatuokioiden aloitusta olisi auttanut lapsia ennakoimaan tulevaa toimintaa ja vähentämään niin omaa kuin lastenkin jännitystä. Olisimme esimerkiksi ennen toimintatuokioiden aloitusta voineet käydä päiväkodilla esittelemässä itseämme sekä Keijo-käsinuken lapsille. Toiminnassamme huomasimme, että vasta kahdella viimeisellä kerralla tunnelma toimintatuokioissamme oli vapautunut ja keskustelua syntyi enemmän kuin aiemmilla kerroilla. Näin ollen voimme päätellä, että tuokioidemme kokonaisuus eli kuusi kertaa oli liian lyhyt aika luottamuksen saavuttamiseen ja turvallisen ilmapiirin syntymiseen. Tuokioita olisi siis voinut olla esimerkiksi kahdeksan ja mieluiten useammin kuin kerran viikossa. Näin aika toimintatuokioiden välissä ei olisi ollut liian pitkä, ja lapset olisivat oppineet tuntemaan meidät paremmin.

Pohdimme myös sitä, olisiko tällainen tunnekasvatusprojekti ollut helpompi toteuttaa valmiiksi tutussa lapsiryhmässä. Tämä ajatus vahvistui erityisesti oman kokemuksemme kautta, sillä toisella meistä oli työharjoittelupäiväkodissään mahdollisuus kokeilla yhden toimintatuokion pitämistä jo ennestään tutulle lapsiryhmälle. Kyseisen ryhmän lapset olivat iältään 4-5-vuotiaita, mikä vastasi opinnäytetyömme lapsiryhmän ikäjakaamaa. Tässä ryhmässä lapsia oli noin kaksikymmentä, mikä oli puolet enemmän kuin opinnäytetyömme kohderyhmä. Ohjaaja ja lapset olivat tulleet tutuiksi kyseisen työharjoittelun aikana jo muutaman viikon ajalta ennen tämän tuokion pitoa. Tuokioon sisältyi tällä kerralla Keijo-käsinuken kertoma tarina Lassista ja ärripurrista sekä keskusteluosio ja laulu. Lapset ottivat Keijo-käsinuken innoissaan vastaan, kuuntelivat tarinan ja halusivat kommentoida

tarinan tapahtumia jo sen aikana. Keskusteluosion aikana lähes jokainen lapsi olisi halunnut sanoa jotain ja ohjaajalla olikin täysi työ puheenvuorojen jakamisessa tasapuolisesti. Poikkeavaa tässä tuokiossa oli se, että käsinukke oli mukana koko keskustelutuokion ajan ja sen tehtävänä oli keskustella lasten kanssa tarinan tapahtumista ja tunteista. Opinnäytetyömme toiminnassa käsinukke poistui joka kerralla ennen keskusteluhetken alkamista ja ongelmanamme oli keskustelun niukkuus. Vertaillessamme näitä tuokioita huomasimme, että tuttu lapsiryhmä uskalsi kertoa spontaanisti ajatuksistaan ja tuntemuksistaan tarinaan ja käsinukkeen liittyen. Keskustelutuokion onnistumiseen saattoi vaikuttaa myös se, että lapset saivat keskustella suoraan käsinuken kanssa, mikä oli heille mahdollisesti luontevampaa kuin aikuiselle jutteleminen.

Heleniuksen ym. (2000) mukaan lapsi kokee nukelle puhumisen helpoksi ja lapsen mielestä nukelta on helpompaa kysellä asioita kuin aikuiselta. Nukke on oiva väline lapsen rohkaisemiseen sekä kommunikointiin kannustamiseen. (Helenius ym. 2000, 39.) Meidän opinnäytetyössämme nukken osuus toimintakerroista jäi pieneksi, emmekä ottaneet nukkea mukaan tunnekeskusteluihin. Tämän asian muuttaisimme ehdottomasti, jos toteuttaisimme samankaltaisen tunnekasvatusprojektin uudelleen.

Mielenkiintoista olisi toteuttaa samankaltainen tunnekasvatusprojekti jo ennestään tutulle lapsiryhmälle ja pidemmällä aikavälillä. Luultavimmin tulemme kokeilemaan tämänkaltaisen toimintakokonaisuuden toteutusta tulevaisuudessa työskennellessämme mahdollisesti päiväkodissa. Toivomme työstämme olevan jatkossakin hyötyä myös päiväkodille, jossa toimintaamme toteutimme. Päiväkoti saa oman versionsa opinnäytetyöstämme ja siten mahdollisuuden hyödyntää sen sisältöä omassa työssään sellaisenaan tai sovellettuna. Opinnäytetyöstämme voi olla hyötyä myös muille sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille, jotka ovat kiinnostuneita tunnetyöskentelystä.

LÄHTEET

Ahonen, T., Lyytinen, L., Lyytinen, P., Nurmi, J.-E., Pulkkinen, L. & Ruoppala, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.

Barić, M. 1985. Nukke lapsen ystävä. Mannerheimin lastensuojeluliitto

Bee, H. 2000. The developing child. Boston: Allyn and Bacon.

Cacciatore, R. & Hurme, V. (toim.) 2008. Kiukkukirja: Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään. Helsinki: Väestöliitto.

Gerhardt, S. 2007. Rakkaus ratkaisee – varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle. Helsinki: Edita.

Heikkinen, P. 2006. Tunne Elämä! Tunnekasvatusprojekti Konstan koti ja koulu Oy:n nuorille. Lahden ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Heinonen, S-L. 2000. Ilmaisuleikit tarinan talossa. Analyysi ja tulkinta lastentarhanopettajan pedagogisesta toiminnasta varhaiskasvatuksen draaman opetuksessa. Tampere: Tampereen yliopisto, opettajankoulutuslaitos.

Helenius, A., Jääliinoja, P. & Sormunen, H. 2000. Sesam! – Avaimia esiopetuksen draamapedagogiikkaan. Jyväskylä: Atena.

Hiitola, B. 2000. Parantava leikki. Helsinki: Tammi.

Ikola-Norrbacka, R. 2004. Päivähoito –kuntien kilpailuvaltti?. Helsinki: Suomen kuntaliitto. Kuntasuomi 2004 –tutkimuksia nro 46.

Ilkka, L., Tamminen, H. 2004. Avain tunteiden taloon. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino OY.

- Ilmoniemi, S. 2008. Pienryhmästä rohkeutta: musiikkipienryhmä lasten yksilöllisyyden ja itsetunnon tukijana. Lahden ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia. Parempaan vuorovaikutukseen. Juva: PS-kustannus.
- Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus OY.
- Kilpeläinen-Hauru, A. 2001. Tunteet koulussa – oppimisen este vai kohde. Luokanopettajien näkemyksiä tunteista ja tunnekasvatuksesta koulussa. Helsingin kaupungin opetusvirasto. Pro gradu –tutkielma.
- Kullberg-Piilola, T., & Peltonen, A. 2005. Tunnemuksuu. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kullberg-Piilola, T., Kullberg-Turtiainen, M. & Peltonen, A. 2002. Tunnemuksuu ja Mututoukka – tunnetaito-ohjelma. Helsinki: Lasten Keskus.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36. [Viitattu 18.2.2009]. Saatavissa: [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search\[type\]=pika&search\[pika\]=p%C3%A4iv%C3%A4hoito](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search[type]=pika&search[pika]=p%C3%A4iv%C3%A4hoito)
- Laru, K. 2003. Tunteiden juhlaa päiväkodissa: Päiväkotiki Hiekkalinnan työntekijöiden näkemyksiä päiväkodissa toteutuvasta tunnekasvatuksesta. Lahden ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Lindgren, K., Nordman, T. & Nurmi, T. 2005. Salattu Maa: tunnekasvatusleiri perhetyön piirissä oleville lapsille. Lahden ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Mäntynen, P. 1997. Pikkulasten leikin edellytykset päiväkodissa. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Puolimatka, T. 2005. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. [viitattu 16.2.2009]. Saatavissa: <http://varttua.stakes.fi/NR/rdonlyres/DD04983E-D154-4FE4-90A1-E2690175BE26/0/vasu.pdf>

Saari, E. 2001. Nukketeatterin taikaa. Nukketeatteri-ilmaisun mahdollisuudet lasten ja nuorten parissa. Helsinki: Timeprint Oy.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.

Turunen, K. 2004. Tunne-elämä. Jyväskylä: Atena Oy.

Vilen, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY.

Vilkka, H & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vuorinen, R. 1998. Minän synty ja kehitys. Helsinki: WSOY.

Walamies, M. 2007. Eettinen kasvu ja dialogisuus draaman näyttämöllä. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Wright, N. & Oliver, G. 1998. Lapsen tunteet. Tampere: Kirjapaino.

LIITTEET

LIITE 1: Kirje vanhemmille

LIITE 2: Palautekortit

LIITE 3: Havainnointilomake

LIITE 4: Havainnointi/palautelomake ohjaajalle

LIITE 5: Keijo-käsinukke

LIITE 6: Ärripurri

LIITE 7: Kalenterikuvat

LIITE 8: Tarina rohkeudesta + kuvat

Hei vanhemmat!

Olemme kaksi sosionomi (AMK) opiskelijaa Lahden ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyönämme toiminnallisen tunnekasvatusprojektin päiväkotikiikarille lapsille. Toimintamme on tarkoitettu (päiväkodin nimi) päiväkodin viisivuotiaille lapsille eli tuleville esikoululaisille. Ohjaamme lapsenne ryhmässä kuusi tunnin mittaista toiminnallista tuokiota.

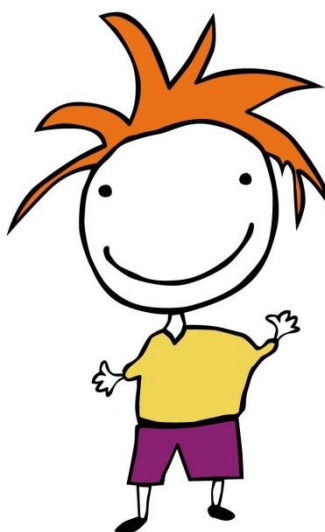
Tulemme (päiväkodin nimi) päiväkotiin 21.10 - 25.11.2008 tiistaisin klo 8.30 -9.30 yhdessä Keijo-käsinuken kanssa. Käsinukke johdattelee lapset sadun maailmaan, jossa käsitellään erilaisia tunteita kuten iloa, surua, pelkoa, rohkeutta, vihaa ja rakkautta. Lisäksi leikimme, piirrämme tai askartelemme yhdessä.

Opinnäytetyössämme ei tule ilmi mitään lapsenne henkilöllisyyteen viittaavia tietoja. Jos haluatte lisätietoja opinnäytetyöstämme tai antaa esimerkiksi palautetta, voitte ottaa meihin yhteyttä sähköpostitse.

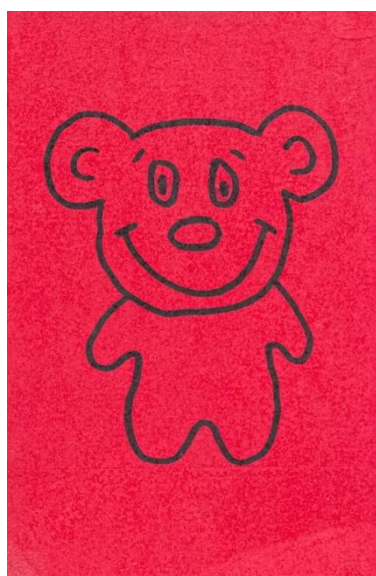
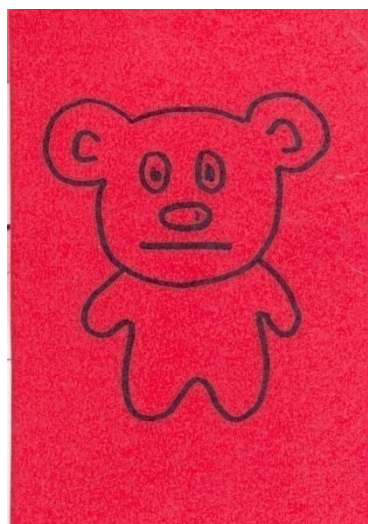
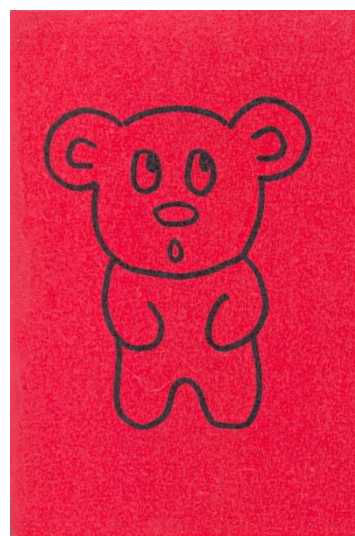
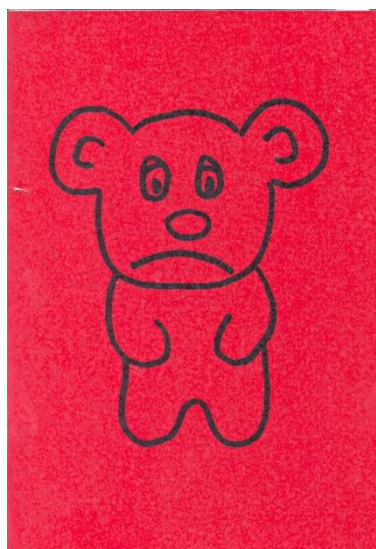
Ystävällisin terveisin,

Irene Kinnunen
irene.kinnunen@lpt.fi

Marika Latva-Kyyny
marika.latva-kyyny@lpt.fi

Mikä oli tämän kerran tunne? _____

Montako lasta oli mukana? _____

Kuuntelivatko lapset Keijon tarinan?

Syntyikö tarinasta/tunteesta keskustelua?

Selkeyttivätkö kuvat tarinaa?

Tuliko lapsilta ideoita/aloitteita tulevia kertoja varten?

Pysyivätkö lapset paikoillaan/ kuuntelivatko he?

Oliko ryhmässä havaittavissa rauhattomuutta? Jos oli, niin miksi?

Oliko ilmapiiri positiivinen ja turvallinen?

Pitikö ohjaajan puuttua mihinkään tilanteeseen?

HAVAINNOINTI-/ PALAUTELOMAKE OHJAAJALLE

Aiheuttiko jokin tilanne rauhattomuutta lapsissa?

Oliko ilmapiiri positiivinen ja turvallinen?

Täytyikö sinun puuttua johonkin tilanteeseen?

Syntyikö tarinasta/tunteesta keskustelua ryhmässä?

Voit kirjoittaa tähän havaintojasi ja vapaata palautetta tuokion kulusta ja ohjauksesta:

Kiitos palautteestasi!

Keijo-käsinukke

Ärripurri

ROHKEA

SURULLINEN

VIHAINEN

ILOINEN

RAKASTUNUT

PELOKAS

Tarina rohkeudesta

Hyvin kauan sitten eli vuorenrinteellä pienenpieni hiiri nimeltään Tiko. Hän oli paljon pienempi kuin muut hiiret. Hän tarvitsi paljon muiden apua selviytyäkseen erilaisista asioista, sillä pienuutensa takia hän oli myös hidas kaikessa.

Joka syksy vuorenrinteen hiiret järjestivät kaikille vuorella asuville eläimille syysjuhlan. Lähes kaikki hiiret auttoivat järjestelyissä. He koristelivat puita ja valmistivat herkullisia ruokia. Myös Tiko halusi osallistua juhlan tekoon. Tiko lähti tomerana hiireinä paikalle ja tarjoutui ripustamaan koristeita puun oksalle yhdessä vuorenrinteen suurimman hiiren Hoppulin kanssa. Vuorenrinteen vahvin ja kookkain hiiri Hoppuli ei kuitenkaan halunnut Tikoa auttamaan. Sen sijaan hän sanoi: "Parempi että sinä menet kotiisi odottelemaan juhlien alkua sillä aikaa kun me järjestellemme niitä, sillä sinä olet niin pieni, että saatat vain satuttaa itsesi valmistelutouhuissa". Tiko lähti pettynään kävelemään kotiinpäin, ajatellen: "koska olen näin pieni, minusta ei taida olla hyötyä kenellekään". Tiko meni kotiinsa ja sulki oven perässään ajatellen, ettei häntä edes huvita osallistua juhliin.

Muut vuorenrinteen asukkaat aloittivat iloisen syysjuhlan, ja eläimiä saapui paikalle runsain mitoin. Hoppuli, metsän kunnioitetuin hiiri oli juuri kanta-massa suurensuurta juhlakakkua juhlapaikalle, kun yhtäkkiä tapahtui jotain kauhistuttavaa. Suuren suuri haukka, joka asui viereisellä vuorenhuipulla näki Hoppuli-hiiren ja ajatteli saavansa siitä makean suupalan poikasilleen. Haukka kierteli hetken vuorenrinteen yläpuolella, sitten hän syöksyi kohti maata ja nappasi Hoppuli-hiiren kynsiinsä. Kaikki vuorenrinteen eläimet olivat kauhuissaan tapahtuneesta, eikä kukaan uskaltanut lähteä pelastamaan Hoppulia haukan pesältä. Pieni Tiko-hiiri sen sijaan seurasi tapahtumia kotipesästään, sitten hän juoksi ulos ja huusi kovimmalla äänellä mitä hänestä lähti: "Hoppuli täytyy pelastaa".

Vuorenrinteen eläimet eivät uskoneet, että Tiko voisi tehdä asialle jotain, sillä olihan Tiko koko vuorenrinteen pienin eläin. Tiko kuitenkin keräsi kaiken rohkeutensa ja lähti pelastamaan Hoppuli-hiirtä naapurivuoren huipulta. Tiko hiipi

hiljalleen haukan pesää kohti, eikä haukka huomannut häntä, koska hiiri oli niin pieni. Tiko puri haukanpesän pohjaan Hoppulin kokoisen reiän ja livahti pesään. Haukan katsoessa muualle Tiko tarttui äkkiä Hoppulia kädestä, ja auttoi hänet turvaan pienen reiän kautta pois pesästä. Nopeasti he lähtivät juosten kohti omaa kotivuortaan jossa suuri yleisö vuorenrinteen eläimiä odotti heitä jännittäen selviävätkö hiiret hurjasta seikkailusta. Nähdessään Tikon ja Hoppulin kaikki ryhtyivät hurraamaan. Tikosta tuli kylän rohkein hiiri ja häntä pidettiin sankarina. Tämän jälkeen kukaan ei koskaan epäillyt, että hän olisi liian pieni tekemään suuria tekoja.

